

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Protiklad levice a pravice jako určující konfliktní
linie v moderní evropské politice**

Jana Eliášová

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Protiklad levice a pravice jako určující konfliktní linie v moderní evropské politice

Jana Eliášová

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Profant, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce PhDr. Martinu Profantovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky, čas a přátelský přístup. Velice děkuji také své rodině a blízkým za jejich podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

Obsah

1.	ÚVOD	7
2.	TEORETICKÝ ZÁKLAD.....	10
2.1.	<i>Vznik moderních politických stran</i>	<i>10</i>
2.2.	<i>Rokkanova teorie konfliktních linií - cleavages</i>	<i>11</i>
2.2.1.	Teritoriální dimenze a konfliktní linie	12
2.2.2.	Funkční dimenze a konfliktní linie	12
2.2.3.	Konfliktní linie v postkomunistických zemích	13
2.3.	<i>Ideologicko-programatická typologie politických stran.....</i>	<i>14</i>
2.4.	<i>Současná typologie politických stran.....</i>	<i>16</i>
3.	HISTORICKÝ KONTEXT – VSTUP POJMŮ LEVICE A PRAVICE DO POLITIKY	18
3.1.	<i>Utváření levice a pravice v počátcích Velké francouzské revoluce.....</i>	<i>19</i>
3.2.	<i>Filozofie konzervatismu, liberalismu a socialismu v 19. století.....</i>	<i>21</i>
3.2.1.	Konzervatismus	21
3.2.2.	Klasický liberalismus	22
3.2.3.	Socialismus	24
3.3.	<i>Konsolidace pojmů levice a pravice v 19. století.....</i>	<i>25</i>
4.	20. STOLETÍ – NOVÉ IDEJE V POLITICE	27
4.1.	<i>Sociální liberalismus = sociální demokracie</i>	<i>29</i>
4.2.	<i>60. léta – vstup nových myšlenek do politiky.....</i>	<i>30</i>
4.3.	<i>Nová pravice – neoliberalismus a neokonzervatismus</i>	<i>31</i>
4.4.	<i>Nová levice – propojení pravolevých myšlenek</i>	<i>33</i>
4.5.	<i>Pád komunistického režimu v Evropě a globalizace</i>	<i>36</i>
4.5.1.	Levice a pravice v západní mezinárodní politice.....	37
5.	SOUČASNÁ LEVICE A PRAVICE	39
5.1.	<i>Politika středu.....</i>	<i>39</i>
5.2.	<i>Rozlišení levice a pravice.....</i>	<i>40</i>
5.2.1.	Obsahový význam pojmů levice a pravice	43
5.3.	<i>Kritika a obhajoba pojmů levice a pravice v teorii i praxi</i>	<i>44</i>
5.3.1.	Situace po pádu komunistického režimu na příkladu Československa	44
5.3.2.	Konsolidace levice a pravice v praxi na příkladu České republiky	44
5.3.3.	Postmateriální hodnoty	46
5.3.4.	21. století – nejnovější reflexe.....	47
6.	ZÁVĚR.....	50
7.	SEZNAM ZDROJŮ	55
8.	RESUMÉ	60
	PŘÍLOHY	62

<i>Příloha č. 1</i>	62
<i>Příloha č. 2</i>	63
<i>Příloha č. 3</i>	65
SEZNAM ZKRATEK	66
SEZNAM OBRÁZKŮ	67
SEZNAM TABULEK	68

1. Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolila politické pojmy levice a pravice, které slýcháváme v médiích, od politiků, intelektuálů a občanů. Práci jsem nazvala Protiklad levice a pravice jako určující konfliktní linie v moderní evropské politice. Tuto problematiku jsem si zvolila z několika důvodů. Pojmy levice a pravice jsou často používány, avšak málokdy srozumitelně a s porozuměním. To může vést k nepřesným až chybným popisům politických stran, stranických systémů či politických stanovisek. Aktuální diskuze o pojmech levice a pravice se zabývají i kritikami jejich užívání. Kritické pojmy označují za archaické či příliš zjednodušující pro používání v současném světě politiky. Objevují se také názory, že konfliktní linie levice a pravice ustupuje a nahrazuje ji nová konfliktní linie postmaterialismus versus materialismus. Jakmile začneme hledat o jejich významu více informací, naskytnou se nám zdroje v podobě odborných kapitol, článků či osobně zaujatých názorů. Avšak česká publikace, která by zájemcům nabízela ucelený pohled na tuto problematiku, chybí.¹

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zpracovat přehledný teoretický pohled o pojmech levice a pravice, který napomůže zorientovat se v jejich významu a i ti, kteří doposud přijímali pojmy bez kritického vnímání, budou moci posoudit, zda se jedná o názory levicové či pravicové. Dalším cílem práce je popsat kritiku i obhájece pojmů levice a pravice a prokázat, že pojmy samotné i konfliktní linie levice – pravice mají stále své nezanedbatelné místo v politice.

Abych cíle naplnila, rozčlenila jsem práci do pěti kapitol. V kapitole *Teoretický základ* se snažím stručně nastínit, jak vznikaly moderní politické strany ve smyslu nového historického fenoménu. Podle politologů Petra Fialy a Maxmiliána Strmisky jsou v odborné literatuře dominantní tři přístupy, jež zkompletoval politolog Klaus von Beyme. Vycházím proto z jeho pojetí, přičemž kapitolu doplňuji o přístupy politologa Miroslava Nováka. Na problematiku vzniku moderních politických stran navazují s teorií politologů Steina Rokkana a Seymoura Martina Lipseta, jejichž koncept čtyř konfliktních linií se stal základem pro mnoho badatelských prací. Rokkan a další politologové se věnovali konfliktním liniím i v komunistických zemích. Na tuto problematiku taktéž stručně poukazuji. Následně se věnuji typologii politických stran na ideologicko-pragmatickém základě. Politologové definovali tzv. rodiny pro

¹ Nepočítáme-li přeloženou publikaci od italského politického filosofa Norberta Bobbia *Levice a pravice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*.

politické strany, které si jsou ideologicky blízké, a také slouží pro možný popis stranického systému. V poslední podkapitole referuji o nové typologii Michaela Gallaghery a jeho kolegů, kteří ji představili na počátku 90. let.²

V kapitole *Historický kontext – vstup pojmů levice a pravice do politiky* se nejprve stručně zabývám okolnostmi, za kterých pojmy do politiky vstoupily. Tato část práce má poukázat na to, že i po více jak dvou stoletích užívání pojmů existují v jejich významech shody. Dále vymezují základní myšlenky tzv. klasických ideologií – konzervatismu, liberalismu a socialismu, a to z období 19. století, kdy tyto ideologie nabyly jasnějšího doktrinálního charakteru.³

V kapitole *20. století – nové ideje v politice* se zabývám hlavními politickými myšlenkami, jež měly zásadní vliv na znázornění pravo-levé konfliktní linie během 20. století až do pádu komunismu v Evropě a SSSR. Uvádím možná zobrazení extrémních (autoritativních či totalitních) postojů, stručně charakterizuji tzv. nové ideologie, které se po druhé světové válce zformovaly na základě klasických ideologií, a neopomím ani západní mezinárodní politiku po skončení bipolárního konfliktu, abych naznačila, jak se levicové a pravicové myšlenky promítají do této oblasti politiky.

V kapitole *Současná levice a pravice* se nejprve zabývám problematikou politického středu. Vymezuji, co je tímto pojmem myšleno, a uvádím postoje kritiků, kteří neuznávají jeho existenci. Následně se věnuji rozlišovacím kritériím levice a pravice a jejich obsahovému významu. Další část kapitoly věnuji kritice a obhajobě pojmů. Zde vycházím z vybraných českých publicistických a odborných článků.

Při psaní bakalářské práce jsem použila několik metod. Pro dějinný kontext jsem použila metodu historickou. Jelikož jedním z mých cílů je teoretické pojednání o levici a pravici, bylo nutné nasbírat dostatečné množství odborných – nezaujatých – informací, které pojmy nehodnotí, ale vysvětlují. Pro splnění druhého cíle práce, respektive pro část věnující se kritice a obhajobě pojmů, jsem nashromáždila

² Jsem si vědoma, že kapitola není vyčerpávající, ale podkapitoly by vydaly na samostatnou práci. Uvedené přístupy jsou však pro potřeby této práce dostačující.

³ Na tomto místě bych chtěla upřesnit, že s pojmem ideologie zde pracuji s vědomím jeho možného komplikovaného či pejorativního významu, jenž získal za dob Napoleona, Marxe a po událostech ve 20. století, kdy se k ideologiím někteří začali stavět s obavami. Přesto jej považuji za důležitý a nevnímám jej jako pojem, který by neměl být užíván pro politologické potřeby. Obzvláště, chceme-li popsat myšlenky, jež mají dlouhodobý vztah k politice. S významem pojmu ideologie se ztotožňuji tak, jak jej popisuje Robert Nisbet (Politický konzervatismus): „*ideologií je jakákoli přijatelně koherentní soustava mravních, ekonomických, sociálních a kulturních idejí, mající pevný vztah k politice a politické moci; konkrétněji pak mocenská základna, která má této soustavě idejí dopomoci k vítězství.*“

zdroje z českých novin a odborných časopisů po roce 1990. České prostředí jsem zvolila, neboť Česká republika má za sebou komunistickou minulost, což způsobilo určitá specifika, na která v práci poukazuji. Pro tuto část práce bylo důležité oddělit odborné sociologické studie, jež se věnují praktickému vnímání pojmů veřejností, a články, které nebyly napsány odborníky a dále které hodnotily politickou scénu s pomocí pojmů levice a pravice. Použila jsem tedy pouze vybrané články od politických vědců, sociologů, filosofů či politiků, kteří se zabývají významem a smyslem používání pojmů levice a pravice v politice. Ve vybraných kapitolách dochází k prolínání jak teoretického chápání pojmů, tak jejich dopadu na praktickou politiku. Z metodologického hlediska jsem pro splnění obou cílů provedla vždy nejprve analýzu získaných informací a následně zpracovala srozumitelnou interpretaci.

2. Teoretický základ

2.1. Vznik moderních politických stran

Moderní politické strany se formují od 19. století jako strukturované a stálé organizace, jejichž cílem je dobýt a vykonávat moc.⁴ Klaus von Beyme (1934)⁵ vypracoval tři dominantní přístupy ke vzniku moderních politických stran.

První Beymeho dominantní přístup je tzv. institucionalistický přístup, který zastával i politolog Maurice Duverger (1917)⁶ a v českém prostředí jej považuje za nejdůležitější např. politolog Miroslav Novák (1953). Tento přístup „*spojuje původ stran s rozmachem parlamentu a všeobecného volebního práva a klade důraz na organizační strukturu stran.*“⁷

Druhý přístup Beyme označil za teorii kritických situací, která vznik moderních stran spojuje s vytvářením nových států či s rozpadem ústavního systému. Petr Fiala (1964) tento přístup vztahuje k specifickým situacím, jako například formování politických stran v Československu před rokem 1918 a po roce 1989. Třetí Beymeho dominantní přístup je modernizační přístup, který souvisí s ekonomickým a kulturním vývojem světa.⁸

Miroslav Novák k uvedeným přístupům doplňuje ještě přístupy historicko-konfliktní a funkcionalistický. Historicko-konfliktní přístup vychází zejména z teorie Steina Rokkana (1921–1979),⁹ který zastával názor, že politické strany vznikly na základě hlubokého a dlouhotrvajícího konfliktu, který mohl být řešen pouze s masovou podporou občanů. Podle Rokkanova přístupu se politické strany na Západě ustanovily vlivem konfliktů průmyslových a národních revolucí.¹⁰ Funkcionalistický přístup se snaží původ stran vysvětlit funkcemi, které politické strany zastávají a jejich rolmi, které v politice hrají. Patří sem např. tribunská funkce, kterou mají ty politické strany, jež hají občany, kteří jsou vyloučeni z účasti v daném systému. Dále funkce rekrutování, výběr a střídání řídicích pracovníků, strukturování veřejného mínění, integrace

⁴ Za prehistorické politické strany jsou považovány takové strany, jež vznikaly do 18. století a které Max Weber klasifikoval jako rodové strany, aristokratické strany či politické kluby.

⁵ Přístupy představil ve své publikaci *Parteien in westlichen Demokratien* v roce 1984.

⁶ Duverger se věnoval původu politických stran v publikaci *Les partis politiques*. Paris : Armand Colin, 1951.

⁷ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 24.

⁸ Miroslav Novák tento přístup označuje za developmentaristický.

⁹ Beyme tento přístup řadí do modernizačního přístupu.

¹⁰ S jeho teorií vzniku politických stran souvisí i vznik konfliktních linií. Více o jeho teorii pojednává kapitola 2.2. Rokkanova teorie konfliktních linií – cleavages.

sociálních skupin, seskupování rozdílných zájmů, kontroly a stabilizace vládních orgánů.¹¹

Jak předchozí řádky naznačují, přístupy k problematice vzniku moderních politických stran jsou různé a nejsou definitivní. Chápány jsou jako hypotézy, které nejsou s to zahrnout všechny faktory jednotlivých politických systémů. Jejich kombinací však docházíme k přiměřeně uspokojivé odpovědi.¹² Vznik moderních evropských politických stran je spojen především s průmyslovou revolucí Západu a národními revolucemi, které měly vliv na ekonomický a kulturní vývoj jednotlivých evropských zemí. Významnou úlohu sehrálo i šíření demokratických institucí a volebního práva, avšak ne všude a vždy.¹³

2.2. Rokkanova teorie konfliktních linií - cleavages¹⁴

Rokkanova teorie vzniku moderních politických stran je spjata s názorem, že *podoba stranických systémů či vznik a relativní úspěšnost jednotlivých stran souvisí s existencí konfliktních linií (tzv. cleavages) uvnitř společnosti jednotlivých států a s dlouhodobým historickým vývojem jejich struktury v období, kdy se stranické systémy formovaly.*¹⁵ Společnost Západu se formovala především na základě tří konfliktů. Jednalo se o období reformace a protireformace v 16. a 17. století, národní revoluce na konci 18. století a zvláště průmyslové revoluce v 19. století. Vlivem těchto revolucí ustanovil Rokkan konfliktní linie, jež mají vliv na utváření stranických systémů západních zemí. Konfliktní linie vymezil ve dvou dimenzích – v dimenzi teritoriální a dimenzi funkční. Kombinací dvou uvedených revolucí a dvou dimenzí vznikly čtyři hlavní konfliktní linie politických stran.¹⁶

¹¹ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 41–42.

¹² Fiala, P.; Strmiska, M. *Teorie politických stran*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal, 2009. s. 53.

¹³ Moderní politické strany vznikaly zejména v době omezeného volebního práva. Například v Čechách za doby Rakouska-Uherska vznikaly sociálně demokratické strany, strany agrární a katolické.

¹⁴ Rokkan je autorem teorie cleavages, kterou uveřejnil v roce 1965. O dva roky později spolu s americkým sociologem Seymourem Martinem Lipsetem (1922–2006) vydal knihu *Party Systems and Voter Alignments*, v níž byla teorie poprvé knižně vydána. Miroslav Novák termín překládá jako „rozštěpení“ a Petr Fiala jako „konfliktní linie či rozpor“. Já v této práci užívám pojem konfliktní linie.

¹⁵ Červenka, J. (2006). Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In: Kunštát, D. ed. *České veřejné mínění: výzkum teoretické souvislosti*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2006. s. 115.

¹⁶ Přehlednou tabulku konfliktních linií nabízí Příloha č. 1.

Konfliktní linie se mohou i křížit, respektive v identitě jednotlivých stranických aktérů se může projevovat více konfliktních linií.¹⁷ Teorie se stala i předmětem kritiky. Částečně ji kritizoval například Klaus von Beyme, který teorii sice přikládá platnost, avšak kritizuje její snahu o schematismus a zjednodušující tendenci dělit politické strany na čtyři konfliktní linie. Nakonec z ní však sám vycházel při vlastní typologizaci politických stran.¹⁸

2.2.1. Teritoriální dimenze a konfliktní linie

Teritoriální dimenze sleduje územní uspořádání politické kontroly. Vlivem národních revolucí vznikla v teritoriální dimenzi konfliktní linie centrum versus periferie – centrum vytvářející národní kulturu versus okrajové oblasti, jež se odlišují etnický, jazykově nebo nábožensky. Tento konflikt staví proti sobě centralisty a autonomisty.¹⁹ Průmyslová revoluce konsolidovala v této dimenzi konfliktní linii město versus venkov – zájmy venkova versus zájmy nastupující třídy průmyslových podnikatelů. Tento konflikt se projevuje především ze strany venkova a jeho vlivem vznikají strany agrární, zemědělské a ekologické.

2.2.2. Funkční dimenze a konfliktní linie

Dimenze funkční se zaměřuje na fungování v systému a v čase a může se rozvinout po teritoriálním upevnění národního státu. Národní revoluce v této dimenzi formovaly konfliktní linii církev versus stát – stavovské výsady církve versus národní stát. Tento konflikt měl vliv na vznik křesťanskodemokratických a radikálních stran. Průmyslová revoluce ve funkční dimenzi vytvořila konfliktní linii zaměstnavatelé versus dělníci. Podle Rokkana měla na utvoření západních stran největší vliv právě tato konfliktní linie. Na jedné straně se nacházela buržoazní společnost, jejímž ideologickým východiskem byl liberální, konzervativní či radikální postoj a na straně druhé se nacházeli dělníci, kteří se snažili tehdejší společnost zlepšit, nebo ji chtěli revolučně svrhnout a zcela ji změnit.²⁰

¹⁷ Hloušek, V.; Kopeček, L. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005. s 2.

¹⁸ Fiala, P.; Strmiska, M., *Teorie politických stran*, s. 59.

¹⁹ Autonomisty lze rozdělit na federalisty a separatisty.

²⁰ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 40–41.

2.2.3. Konfliktní linie v postkomunistických zemích

Rokkanův přístup byl vypracován výhradně pro západní evropské státy, které neprošly komunistických režimem, avšak jeho přístup je přebírán a aplikován i na postkomunistické země Evropy. Někteří autoři teorii přebírají bez modifikace, další utvářejí specifické konfliktní linie.²¹

Politolog Daniel Louis Seiler ve své studii upozornil, že sám Rokkan se pokusil o teorii, jež zohledňuje komunistické strany. K revolucím průmyslovým a národním přiřadil Rokkan ještě Říjnovou revoluci z roku 1917. Tato mezinárodní revoluce vytváří páté rozštěpení, kde se utvářejí na teritoriální úrovni konfliktní linie stát versus občanská společnost a ve funkční úrovni minimalisté (strany liberální) versus maximalisté (strany sociální).²²

*„V zemích, které reprezentují východní periferii západní Evropy, zanechala mezinárodní revoluce (rozuměj bolševická revoluce) jako dědictví či odkaz zvláštní konstelaci protikladů, konfliktů a štěpení. Jde tam jednak o rekonstrukci reprezentativního režimu a právního státu [...] jednak o vytvoření tržního hospodářství. Systém stran tam odráží jak znovuobnovení předkomunistických přežitků, tak i konflikty pramenící z rozporů vyvolaných vyproštěním z komunismu.“*²³

Podle Seilera jsou v postkomunistických zemích v tzv. první fázi (obvykle při prvních demokratických volbách) rozhodující dvě konfliktní linie stát: versus občanská společnost, kde se vytvářejí hnutí za samostatnost nebo konfliktní linie centrum versus periferie, kde se utváří široká antikomunistická aliance. Teprve po dosažení cílů v první fázi se začínají hnutí dále diferencovat.²⁴

Existují i takové přístupy, které zohledňují fašistickou ideologii. Nejedná se pak o revoluci bolševickou, která způsobila nové konfliktní linie, ale o revoluce totalitarismu, které vytvořily jiné konfliktní linie²⁵ – v teritoriální dimenzi konfliktní

²¹ Viz například práce: Kopeček, Lubomír (2002). Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy. *Středoevropské politické studie*. 4/2002 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34>, 20. ledna 2012). Stojarová, Veronika (2003). Teorie Steina Rokkana a její použití v postsocialistických zemích jihovýchodní Evropy. *Středoevropské politické studie*. 5/2003 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=14>, 20. ledna 2012). Hloušek, V.; Kopeček, L. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005.

²² Viz Příloha č. 1 – Zjednodušené schéma Steina Rokkana a jeho cleavages – sloupec bolševická revoluce.

²³ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 104–106.

²⁴ Tamtéž, s. 107.

²⁵ Blíže viz Příloha č. 1 a Modifikované paradigma šesti štěpení.

linii domácí versus mezinárodní politika a ve funkční dimenzi stát versus občanská společnost.²⁶

2.3. Ideologicko-programatická typologie politických stran

Mezi současné nejpoužívanější a respektované ideologicko-programatické typologie²⁷ patří teorie od Klause von Beymeho, který na základě programových analýz politických stran provedl počátkem 80. let rozdělení politických stran do devíti stranických rodin.²⁸

Hovořil o nich jako o duchovních rodinách. Jedná se o rodiny:

- liberální a radikální,
- konzervativní,
- dělnické (sociálnědemokratické a socialistické),
- regionální a etnické,
- agrární,
- křesťanskodemokratické,
- komunistické,
- extrémně pravicové,
- ekologické.

Beymeho typologii lze použít i „pro současné evropské stranicko-politické systémy, protože jím uváděné ideologické skupiny politických stran – s výjimkou rolnických, které většinou splynuly s jinými stranicko-politickými subjekty – jsou v jistém smyslu stále aktuální.“²⁹

Petr Fiala dodává, že organizační, sociálně strukturální a jiná hlediska mají svůj vliv, ale odlišnosti v ideji a programu jednotlivých politických stran jsou nadále rozhodujícím hlediskem, „jež umožňuje strany rozlišovat a současně řadit napříč zeměmi do společných skupin a které nachází navíc také zřejmý ohlas v mimovědecké oblasti.“³⁰

²⁶ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 108.

²⁷ Typologie politických stran rozděluje strany přibližně podle více či méně odpovídajících kritérií. V současné době jsou akceptovány dva směry typologie politických stran. Vývojová typologie vymezuje jednotlivá stadia vývoje politických stran. Obecně rozděluje strany na elitní, masové, všelidové a kartelové. A druhá typologie vychází z ideově programatického hlediska. Více o problematice typologií nabízí např. publikace Fiala, P.; Strmiska, M., *Teorie politických stran*, Brno : Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal, 2009.

²⁸ Klaus von Beyme svou teorii poprvé představil v roce 1984 v publikaci *Parteien in westlichen Demokratien*.

²⁹ Fiala, P.; Strmiska, M., *Teorie politických stran*, s. 89.

³⁰ Tamtéž, s. 90.

Beyme svou koncepci stranických rodin formuloval pro politické strany Západu. Od stran Západu se v 90. letech 20. století politické strany střední a východní Evropy ideologicky a programově značně lišily. Vít Hloušek a Lubomír Kopeček ve svém výzkumu středoevropských politických stran přesto Beymeho teorii užívají. Sbližování rodinné identity západních a středoevropských stran v posledních dvaceti letech dokazují na prosazení socioekonomické diskuze, která se stala dominantní v určitých postkomunistických evropských zemích (např. v České republice či Slovinsku).³¹ Obhajobu používání původních stranických rodin a prosazení socioekonomické konfliktní linie zakládají na polském politologovi Andrzej Antoszewskim (1949), který uvádí čtyři důvody, proč lze Beymeho teorii uplatňovat v podmínkách střední a východní Evropy.

- Beymeho teorie patří v politické vědě k nejrozšířenější,
- ideologické dělení na levice a pravici má význam nejen pro politické strany, ale i pro voliče, jelikož jim usnadňuje orientaci v politické nabídce,
- většina stran se identifikuje na základě určité ideologie,
- nejvýznamnější mezinárodní struktury zpravidla představují seskupení do určité rodiny.

Nizozemský politolog Arend Lijphart (1936) vypracoval teorii, podle které probíhají konflikty politických stran na základě sedmi různých ideologických orientací. Jedná se o orientace:³²

- socioekonomická,³³
- náboženská,
- kulturně etnická,
- městsko-venkovská,
- podpory režimu (či změna),
- zahraničně politická (prohlubování a charakter evropské integrace),
- postmaterialistická.

³¹ Hloušek, V.; Kopeček, L. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě.*, Praha : Grada Publishing, 2010. s. 18.

³² Svou teorii uvedl v roce 1981 v knize Butler, D.; Peniman, H. R.; Ranney, A. (eds.): *Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections*, Washington and London 1981.

³³ Socioekonomická dimenze obsahuje následné komponenty – veřejné versus soukromé vlastnictví výrobních prostředků, silná versus slabá role vlády při plánování, podpora versus opozice politice přerozdělování bohatství mezi bohatými a chudými, expanse versus odpor proti vládním sociálním programům.

I podle Lijpharta se nejvíce prosadila socioekonomická ideologická orientace. Upozorňuje však, že aplikovatelnost jeho dimenzí je možná pouze tehdy, pokud je konfliktní ideologická dimenze trvalejšího charakteru a nejde o programové rozdíly, jež vyjdou z jedněch voleb a brzy zmizí.³⁴

2.4. *Současná typologie politických stran*

Novější přístup k typologii politických stran utvořili Michael Gallagher, Michael Laver a Peter Mair. Zveřejnili ji v 90. letech 20. století.³⁵ Politické strany rozdělují na základě tří stejně významných kritérií:

1. Genetický původ – vychází z předpokladu, že politické strany západní Evropy vznikaly v podobných historických podmínkách.
2. Transnacionální vazby – reflexe, že politické strany vytvářejí mezinárodní vazby s podobnou orientací (např. EP v EU).
3. Programová politika – vycházejí z úvahy, že jednotlivé politické myšlenky, např. sociální, hospodářské, zahraniční, vzdělávací aj., mají v různých zemích podobný obsah.³⁶

Podle těchto kritérií pak rozdělují politické strany na tři hlavní skupiny – levici, střed a pravici – a devět stranických rodin. Na levici se nacházejí: sociální demokraté, komunisté, nová levice, strany zelených. Ve středu křesťanští demokraté a na pravici: konzervativní strany, liberálové, agrární strany a krajní pravice.³⁷ V roce 2006 v aktualizovaném vydání doplňují autoři k stranickým rodinám ještě další dvě rodiny. Celkem tedy zatím definovali jedenáct stranických rodin. Novými jsou: rodina iredentistů³⁸ a regionalistických stran a rodina tzv. ostatních stran, kam zařazují obtížně klasifikovatelné, obvykle velmi malé politické strany.³⁹

Teorie o typech politických stran se snaží „vytvořit univerzální schéma, podle kterého by bylo strany možno uspořádat do skupin nebo je přiřazovat k ideálně

³⁴ Fiala, P.; Strmiska, M., *Teorie politických stran*, s. 97–98.

³⁵ Jako zdroj bylo užito třetí vydání.

³⁶ Hloušek, V.; Kopeček, L. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě.*, Praha : Grada Publishing, 2010. s. 19.

³⁷ Gallagher, M.; Laver, M.; Mair, P. *Representative Government in Modern Europe.*, London : McGraw-Hill, 2001. s. 202–203.

³⁸ Nacionalistické hnutí, které usiluje o připojení části státu, kde žije vlastní národnostní menšina.

³⁹ Strany a volby. *Stranické rodiny* (<http://www.stranyavolby.cz/cs/stranicke-rodiny/?monthOffset=373>, 2. dubna 2012).

typickému vzoru.“⁴⁰ Politická věda zatím nenabídla typologii, jež by adekvátním způsobem třídila současné stranicko-politické subjekty. Tato teorie je však potřebná, neboť politické strany potřebujeme popisovat a analyzovat. Je jakýmsi mezistupeň mezi nedosažitelnou teorií a pouhou deskripcí. Petr Fiala dodává, že „*málokterá strana skutečně určitý typ představuje ... řada z nich je v realitě spíše jakousi smíšenou formou.*“⁴¹

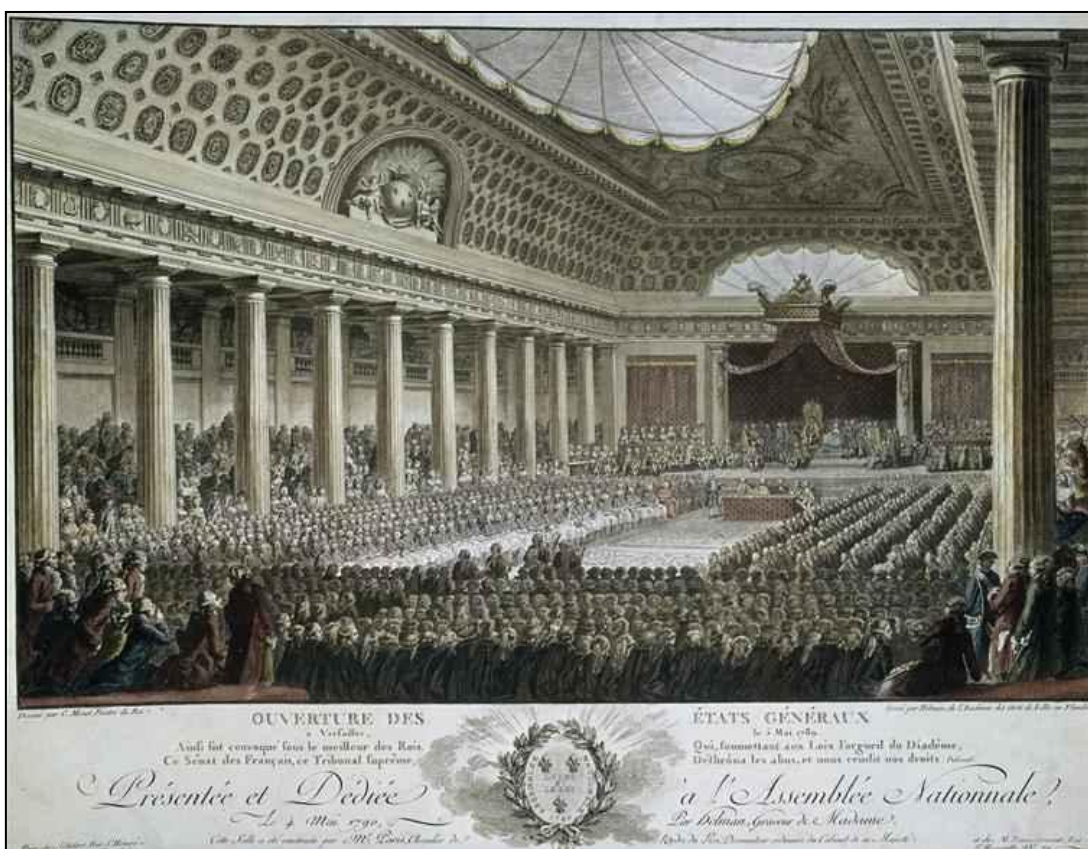
⁴⁰ Fiala, P.; Strmiska, M., *Teorie politických stran*, s. 76.

⁴¹ Tamtéž, s. 78–84.

3. Historický kontext – vstup pojmů levice a pravice do politiky

Pojmy levice a pravice vstoupily do politiky v počátcích Velké francouzské revoluce. 5. května 1789 zasedly v Malém plesovém sále ve Versailles Generální stavy, aby společně řešily hospodářskou krizi země.⁴²

Obrázek 1: Zasedání Generálních stavů 5. května 1789⁴³

Zdroj: Muzéo Collection. *Ouverture des Etats généraux. 5 mai 1789*

(http://www.muzeocollection.com/fr/reproduction-tableau/o502763-ouverture-etats-generaux-5-mai-1789-helman-isidore-stanislas.html?decouv_mocl_id=6735, 6. 10. 2011).

⁴² Jednou z příčin Velké francouzské revoluce byl způsob řešení zadluženosti země. Již v roce 1776 se začalo veřejně hovořit o potřebě reform. Turgot – reformátor – navrhoval zdanění privilegovaných, avšak tento návrh král Ludvík XVI. zavrhl a Turgot musel rezignovat. Roku 1787 představil ministr financí Calonne Shromáždění notáblů (významní občané Francie, jmenovaní králem) rozsáhlé reformy, avšak taktéž bez úspěchu a svůj úřad musel opustit. Nahradil jej Loménie De Brienne a ten reformní návrhy předložil Pařížskému Parlamentu, který požadoval svolání Generálních stavů. 8. srpna 1788 Ludvík XVI. na nátlak okolí oznámil, že Generální stavy budou svolány.

⁴³ Tehdy mělo v politice význam i ošacení. Při zasedání Generálních stavů trval Dvůr na rozdílném odění. Poslanci za třetí stav byli oděni do černé, kdežto šlechtici měli na sobě zlaté prýmký, bílé kalhoty, krajkové vázanky a klobouky s bílými pery.

Generální stavy zastupovaly veškerou společnost ve Francii a byly složeny ze tří stavů. První dva reprezentovaly privilegovanou vrstvu francouzské společnosti – duchovenstvo a šlechtu. Třetí stav reprezentoval zbývající občany, kteří však tvořili majoritu Francie.⁴⁴ Při zahájení zasedání byl přítomen i Ludvík XVI. Zástupci privilegovaných občanů zasedli na výsadní místa po jeho pravici. Třetí stav pak usedl po jeho levici.⁴⁵

3.1. Utváření levice a pravice v počátcích Velké francouzské revoluce

Ačkoli se politické pojmy levice a pravice ustanovily na základě zasedacího pořádku Generálních stavů, zástupci jednotlivých stavů měli určité politické myšlenky, které se začaly prosazovat se vznikem Národního shromáždění, respektive Ústavodárného národního shromáždění.

Národní shromáždění se konstitovalo 17. června 1789 rozhodnutím třetího stavu, kterému bylo jasné, že ze strany Dvora se krizová situace nebude řešit žádnými výraznými změnami.⁴⁶ Abbé Sieyès⁴⁷ tehdy prohlásil: „*Třetí stav nemůže tvořit generální stavy. Tím lépe, ustaví se jako Národní shromáždění.*“⁴⁸ Zástupci třetího stavu požadovali zrušit politické instituce, které po řadu staletí vládly nejen ve Francii, ale bez rozdílu ve většině evropských států, a nahradit je jednotnějším a prostším sociálním a politickým řádem, jehož základem je rovnost podmínek.⁴⁹

⁴⁴ Alexis de Tocqueville charakterizoval stavy jako odlišné národy, které sice žily pod stejnými zákony, navzájem si však zůstávaly cizí.

⁴⁵ V Bibli svatě se uvádí, jak Bůh posadil Ježíše Krista po své pravici. Král David v Žalmu 110 uvádí: „Řekl Hospodin Pánu mému: Sed' na pravici mé, dokavadž nepoložím nepřátele tvých za podnože noh tvých.“ Apoštol Marek ve svém Evangelii zaznamenává: „Když pak jim odmluvil Pán, vzhůru vzat jest do nebe, a sedí na pravici Boží.“ Apoštol Pavel v Evangelii Efezským píše: „Kterž dokázal na Kristu, vzkřísiv jej z mrtvých a posadiv na pravici své na nebesích“. Tyto výpovědi označují Kristovo definitivní povýšení – zaujímá čestné místo mezi všemi nebeskými bytostmi. Sedět po něčí pravici znamená být mu roven slávou i mocí.

⁴⁶ Učinili tak na základě projevů krále Ludvíka XVI. a ministra financí Neckera. Ludvík XVI. ve svém projevu neupřesnil způsob hlasování Generálních stavů a nezmínil se ani o jejich pravidelném svolávání. Generální stavy se před tímto zasedáním sešly naposledy roku 1614. K jasnému způsobu hlasování se král tehdy nevyjádřil, tj. pokud by se hlasovalo podle počtu stavů, a nikoli podle počtu zástupců, mohl být třetí stav lehce přehlasován privilegovanými stavy. Necker Generální stavy přesvědčoval o neexistujícím deficitu a jeho schopnostech udržet rovnováhu rozpočtu bez reforem. Král navíc trval na odděleném jednání jednotlivých stavů.

⁴⁷ Abbé Emmanuel Joseph Sieyès (1748–1836) patřil mezi významné představitele Revoluce. Proslavil ho spis, ve kterém uvádí: „*Co je třetí stav? Vše. Čím byl až doposud? Ničím. Čím se chce stát? Něčím.*“ Později, za Napoleona Bonaparta, spolupracoval na vytvoření ústavy konzulátu.

⁴⁸ Michelet, J., *Francouzská revoluce*, Praha : Odeon, 1989. s. 21.

⁴⁹ Tocqueville, A., *Starý režim revoluce*, Praha : Academia, 2003. s. 70-71.

Ke třetímu stavu, respektive Národnímu shromáždění, se postupně přidala většina duchovních – farářů, kteří byli v přímém kontaktu s občany Francie a znali jejich starosti. Taktéž učinilo i několik liberálních šlechticů. Jejich společným cílem bylo vytvoření nové ústavy, což stvrdili 20. června 1789 na zasedání v Míčovně. Ludvík XVI. nejprve prohlásil zasedání Národního shromáždění za protizákonné. Nakonec však pod tlakem okolností⁵⁰ nařídil zástupcům privilegovaných stavů, aby s Národním shromážděním jednali o nové ústavě. 9. července 1789 se ustanovilo ze všech zástupců stavů Ústavodárné národní shromáždění, které převzalo zasedací pořádek od zasedání Generálních stavů. Mirabeau⁵¹ hovořil v tomto směru o tzv. geografii Shromáždění.⁵² Na pravici se nacházeli šlechta a preláti, kteří požadovali okamžité navrácení moci do rukou krále. Jejich místa však byla převážně prázdná, neboť ti, kteří nesouhlasili s myšlenkami třetího stavu, raději odešli, než aby sankciovali svou přítomností narušení královské autority.⁵³ Jediné, co všechny zástupce tehdy ještě spojovalo, byl rojalismus.⁵⁴ Ústavodárnému národnímu shromáždění se postupně podařilo prosadit několik dekretů, které začaly utvářet občanskou společnost. Nejprve 4. srpna 1789 zrušilo feudalismus jako instituci. 26. srpna vydalo Deklaraci práv člověka a občana.⁵⁶ Dověšením jejich činnosti bylo přijetí Ústavy 3. září 1791.⁵⁷ Na základě ní se Francie stala konstituční monarchií a rozeznávala aktivní a pasivní občany.⁵⁸

⁵⁰ Ludvík XVI. nejprve Národnímu shromáždění uzamkl jednací prostory a nakázal jim jednat opět odděleně a podle jeho řádu. Když však viděl stále více přeběhlíků, nepokoušel se již o veřejný odpor. Přesto však chystal mstu stahujícími se vojsky na Paříž.

⁵¹ Honoré Gabriel Riqueti – hrabě de Mirabeau (1749–1791) – byl zvolen za třetí stav do Generálních stavů. Nejprve svou kandidaturu nabízel v privilegovaném šlechtickém stavu, ten však jeho kandidaturu odmítl. Byl výraznou tváří zástupců třetího stavu v Ústavodárném národním shromáždění.

⁵² Huntonová, L., Francouzská revoluce : Politika, kultura, třída, Brno : CDK, 2007. s. 148.

⁵³ Mnoho šlechticů se rozhodlo revoluční situaci řešit emigrací.

⁵⁴ V této době se ještě nevyskytovaly oficiálně myšlenky o zavedení jiného státního zřízení – republiky. Třetí stav byl přesvědčen, že jedině za monarchie jsou možné co nejrychlejší reformy a že jedině král může zaručit jednotu tak rozdílným provinciím.

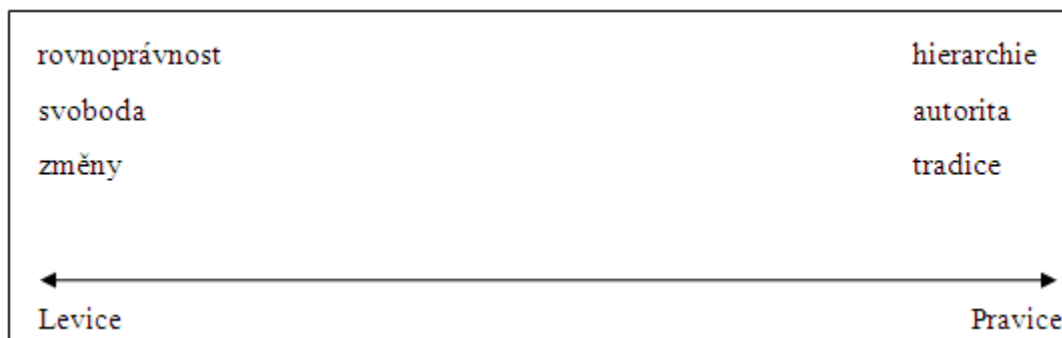
⁵⁵ Michelet, J., Francouzská revoluce, s. 22.

⁵⁶ Podle Deklarace si jsou všichni lidé rovni a jsou svobodní a rovni ve svých právech. Právy je myšleno svoboda, majetek, bezpečnost a odpor proti útlaku. Byla vyhlášena svoboda slova a náboženství. Svoboda mohla být omezena pouze zákonem.

⁵⁷ Pro úplnost se podařilo Ústavodárnému národnímu shromáždění prosadit ještě tyto dekry: dekret z 2. listopadu 1789, který řešil finanční krizi a na základě něj byl majetek duchovenstva převeden pod kontrolu státu a 2. prosince zkonfiskován. Dekretem z 9. prosince 1789 byla Francie rozdělena na 83 departementů. 12. července 1790 byla přijata Občanská ústava duchovenstva, čímž byla katolická církev podřízena státu a kněží měli povinnost přísahat na ústavu. 14. června 1791 byl přijat Le Chapelierův (právník) zákon, jenž zakazoval zakládání dělnických organizací, důvodem byly obavy z obnovy cechů.

⁵⁸ Ústavodárné národní shromáždění se rozešlo 20. září 1791.

Obrázek 2: Levice a pravice v době Ústavodárného shromáždění

Zdroj: Autorka práce.

3.2. Filozofie konzervatismu, liberalismu a socialismu v 19. století

Počátek ideologií je zpravidla spojován s obdobím Velké francouzské revoluce, kdy postupně začalo docházet k přechodu od feudalismu k průmyslovému kapitalismu.⁵⁹ Během 19. století upevnily svůj vliv dnes nazývané klasické ideologie – konzervatismus, liberalismus a socialismus, které se staly konkurujícími pokusy utvářet rodící se industriální společnost.⁶⁰

3.2.1. Konzervatismus

Konzervatismus vznikl v reakci na liberální a radikální myšlenky.⁶¹ Jeho ideovým východiskem se stal odpor vůči myšlení v době Velké francouzské revoluce, osvícenským myšlenkám a anglickému utilitarismu.⁶² Mezi klasické představitele konzervatismu patří anglický politik a filosof Edmund Burke (1729–1797), který v reakci na francouzskou revoluci napsal spis *Úvahy o revoluci ve Francii* (1790), jenž se stal základem pro definování konzervativních myšlenek. Pro Burke byla tradice v lidském životě důležitá, neboť člověka považoval za negativního a tudíž je zapotřebí, aby nad sebou měl omezující moc, která zajistí společenskou hierarchii. Burke na francouzské revoluci kritizoval zejména představu, že je možné společnost vytrhnout

⁵⁹ Pojem ideologie byl poprvé užít v roce 1796 Antoinem Destuttem de Tracyem a označoval novou vědu o idejích, která měla zkoumat jejich původ.

⁶⁰ Heywood, A., *Politické ideologie*, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 34.

⁶¹ Pojem byl poprvé užít pravděpodobně v roce 1820. Ve Spojeném království slovo „konzervativní“ nahradilo pojem „toryovský“ z názvu politické strany. Stalo se tak oficiálně roku 1835.

⁶² Hloušek, V.; Kopeček, L. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*, 183.

z historických, kulturních, morálních či právních kořenů a zcela ji přebudovat.⁶³ Burke nebyl nepřítelem jakýchkoli změn, jen byl zastáncem postupných a jasně promyšlených kroků, nikoli však radikálním způsobem.

Konzervativci vnímají společnost jako živý organismus tvořený rozmanitými institucemi, jako je rodina, obec, místní společenství či farnost. Taktéž majetek považují za důležitý faktor lidské nezávislosti a bezpečnosti.⁶⁴

V Anglii se konzervatismu podařilo přizpůsobovat se měnícím politickým a společenským podmínkám při zachování konzervativního jádra. Burke upřednostňoval volný obchod v ekonomice a samoregulační tržní mechanismus ve vnitřní politice. Volný trh považoval za přirozený, neboť se v něm projevuje touha po bohatství. Souhlasil sice s tím, že pracovní podmínky jsou pro mnoho lidí nelidské, ale trval na tom, že lidé budou trpět i nadále, jestliže se přirozený běh naruší.⁶⁵

3.2.2. Klasický liberalismus

Liberální myšlenky se formulovaly již během předcházejících dvou století v rámci morální a politické filosofie.⁶⁶ Výraznějšího vlivu v politice dosáhl liberalismus v průběhu 19. století,⁶⁷ kdy vrcholila průmyslová revoluce.⁶⁸

Počátky politického vlivu liberalismu jsou spjaty s Americkou revolucí a Velkou francouzskou revolucí. Reformy inspirované osvícenskými filosofy refletovaly požadavky čím dál početnější střední třídy, které se křížily se zájmy monarchů a aristokracie. Liberální požadavky odrážely široké spektrum názorů, vztahující se ke státu, společnosti a jednotlivci. Společný jim byl požadavek omezení státní moci právem, respektive ústavou. Prosazována byla myšlenka zastupitelské formy

⁶³ Hloušek, V.; Kopeček, L. (eds.). *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 64.

⁶⁴ Hloušek, V.; Kopeček, L. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. s. 183.

⁶⁵ Tamtéž, s. 104.

⁶⁶ Raně liberální myšlenky, které se též označují za předdemokratické, formulovali John Locke ve svém spise *Dvě pojednání o vládě* (1689) a Charles Louis Montesquieu ve spise *O duchu zákonů* (1748). Oba hájili konstituční monarchii oproti absolutistické vládě. Raně liberální myšlenky považují stát za nutné zlo, kde se státní moc nesmí zneužívat a stát nesmí zasahovat do prostoru lidské svobody. Stát má za úkol chránit svobodu v negativním pojetí a přirozená práva občanů, kam patří život a soukromé vlastnictví. V této době se filozofové nezabývali rovnostmi podmínek občanů. Zajímalo je zejména omezení suverenity politické moci.

⁶⁷ Hlavními představiteli filosofického klasického liberalismu jsou: Jeremy Bentham, James Mill, John Stuart Mill a Alexis de Tocqueville.

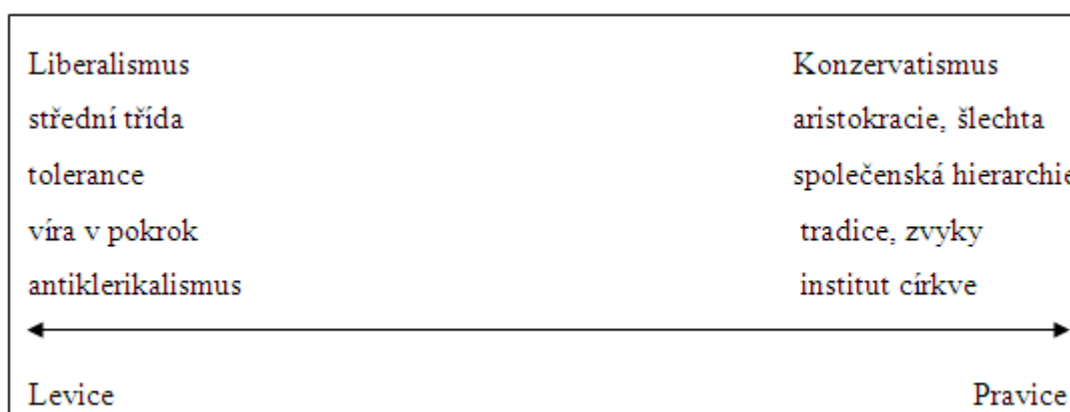
⁶⁸ V 17. století převzali Angličané obchodní bohatství po Nizozemcích, a to díky koloniím, obchodu s černými otroky a na konci 18. století působením průmyslové revoluce. Klasický kapitalismus volné soutěže vznikl vlivem těchto událostí právě v Anglii.

vlády a důraz byl také kladen na pravidelnost voleb.⁶⁹ Klasický liberalismus dosahoval výrazného vlivu také v ekonomické oblasti. V 18. století byl liberály trh definován pojmem *laissez-faire*,⁷⁰ kde je trh chápán jako samoregulační mechanismus.⁷¹ Svoboda jednotlivce je zaručena právem na soukromé vlastnictví a svobodou směny.

V zemích, kde došlo k demokratizaci politického režimu, nastal v druhé polovině 19. století vzestup významu liberálů. Koncem 19. století jejich význam začal obecně klesat. Konkurenci začaly reálně představovat sociální a křesťanští demokraté, neboť jejich příznivci získali volební právo.

Dělnickým voličům liberálové nevyhovovali, jelikož nebyli příliš radikální v sociálních otázkách. Pro věřící byli ve svém antiklerikalismu nepřijatelní a neuspokojovali ani zájmy agrárníků, protože nechránili národní trhy. Liberálové „[v] podmínkách průmyslových společností po zavedení všeobecného volebního práva zůstali zpravidla odkázáni jen na svůj původní početně limitovaný voličský segment střední třídy.“⁷²

Obrázek 3: Základní rozlišení liberalismu a konzervatismu v 19. století

Zdroj: Autorka práce.

⁶⁹ Jeremy Bentham a James Mill – zastánci tzv. protektivní demokracie nesouhlasili se všeobecným volebním právem, neboť měli strach z vlivu chudiny, která by dostatečně nehájila právo na majetek. Volit tak mohli bohatí muži nad 40 let. I tak to však v té době znamenalo výrazný posun směrem k zastupitelské demokracii. Jejich následovník John Stuart Mill byl zastáncem tzv. vývojové demokracie. Hájil názor, že volit by mohli jak muži, tak i ženy, respektive každý dospělý jedinec, ale jedině, je-li dostatečně vzdělaný.

⁷⁰ „Nechte věci jít svou cestou.“

⁷¹ Zakladatel ekonomie Adam Smith ve svém Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, vydaného roku 1776, kriticky nahlíží na vlády evropských států, které omezují ekonomickou svobodu a volný trh. Zastával decentralizaci, nízké daně a minimální zásah státu do ekonomiky.

⁷² Hloušek, V.; Kopeček, L. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. s. 127.

3.2.3. Socialismus

Do praktického života vstoupil socialismus jako reakce na sociální a ekonomické změny v důsledku průmyslové revoluce. Spojován byl s novou, čím dál početnější dělnickou třídou, která v raných dobách industrializace často trpěla bídou, bezprávím a nedokázala se identifikovat v novém prostředí.⁷³ Od 30. let začaly vznikat první výrazné socialistické spolky. Roku 1834 vznikl Svaz psanců⁷⁴, který se zanedlouho změnil pod vedením Wilhelma Weitlinga na Svaz spravedlivých.⁷⁵ Hlavní požadavky svazu byly: vznik beztřídní společnosti, zrušení soukromého vlastnictví, zrušení otroctví, uskutečnění principů zakotvených v právech člověka a občana a také osvobození Německa od útlatku.⁷⁶ Ve Spojeném Království Velké Británie vznikla v roce 1838 People's Charter, která následující léta působila jako významné mimoparlamentní politické hnutí. Je pokládána za první masovou dělnickou organizaci, která se věnovala sociálním reformám. Do své Charty uvedli následující požadavky:

- volební právo pro všechny muže, kteří dosáhli jednadvaceti let,
- stejná velikost volebních okrsků,
- tajné volby,
- odstranění majetkového censu u pasivního volebního práva do parlamentu,
- plat pro poslance,
- každoroční parlamentní volby.⁷⁷

Ve druhé polovině 19. století dali socialismu nový rozměr Karl Marx a Bedřich Engels, který představili v Manifestu Komunistické strany vydaného v únoru 1848 v Londýně pro Svaz komunistů.⁷⁸ Členové svazu požadovali v reakci na situaci

⁷³ Dělníci byli se svou situací silně nespokojeni, ale prakticky se nedokázali bránit. Skotského podnikatele Roberta Owena proslavil jeho sociální přístup ke svým zaměstnancům. Ve své přádelně v New Lanarku upravil sociální podmínky pro práci dělníků takovým způsobem, že se zvýšila jejich produktivita práce. Na počátku 30. let 19. století začali stoupenci Roberta Owena (1771-1858) ve Spojeném království a Henriho de Saint-Simona (1760-1825) ve Francii označovat své názory jako „socialismus“. Robert Owen (1771–1858) se snažil poklidně řešit obtížnou situaci dělníků. Upravil jim délku pracovní doby a zabýval se prací dětí. Stavěl školy, knihovny a věnoval se i zdravotní péči svých zaměstnanců.

⁷⁴ Někdy též Svaz vyhnanců.

⁷⁵ Svaz spravedlivých vznikl roku 1836. Své stanovy oficiálně zveřejnil o dva roky později. Svaz spravedlivých měl internacionální charakter. Svazy se nacházely ve Francii, Anglii, Švýcarsku, v ilegality v Německu. Wilhelm Weitling (1808–1871) je považován za prvního německého teoretika rovnostářského komunismu a organizátora dělnických spolků.

⁷⁶ Volný, Z. ed. *Toulky minulostí světa 10*, Praha : VIA FACTI, 2008. s. 58.

⁷⁷ WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. Socialismus (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=130>, 13. prosince 2011).

⁷⁸ Svaz spravedlivých se roku 1847 přestěhoval z Paříže, kde čelil policejnímu dohledu, do Londýna. Zde svolal na červen téhož roku mezinárodní kongres všech členů, který měl stanovit novou strategii. Tento kongres se stal ustanovujícím kongresem nového hnutí – Svazu komunistů. Ten ukončil svou činnost

v Evropě⁷⁹ změnu v podobě revoluce, na základě které by byl poražen princip tržního hospodářství zvyšující sociální rozdíly a nastolena beztřídní společnost.⁸⁰

V druhé polovině 19. století se začala projevovat idea, která prosazovala socialistické myšlenky parlamentní – neradikální – cestou. O rok později vznikla tzv. První internacionála – Mezinárodní dělnické sdružení,⁸¹ ve kterém se střetávaly radikální myšlenky s myšlenkami umírněnými. Sdružení se však podařilo prosadit zakládání národních odborových organizací, které se zasadily o osmihodinovou pracovní dobu, zákaz práce dětí do devíti let a zákaz noční práce žen. V roce 1889 při stém výročí Velké francouzské revoluce byla ustanovena tzv. Druhá internacionála – Mezinárodní sdružení socialistických stran. Členové požadovali vyšší mzdy či nahrazení armád lidovými milicemi.⁸²

Koncem 19. století nacházely mezi veřejností velké ohlasy sociálně demokratické strany. Tyto strany s profesionálním aparátem a stranickou byrokracií začaly vstupovat do národních parlamentů.⁸³ Druhá internacionála zanikla v tichosti během první světové války (1916).⁸⁴

3.3. Konsolidace pojmů levice a pravice v 19. století

Zasedací pořádek parlamentu rozdělený na levice a pravici se ve Francii ustálil za francouzské červencové monarchie.⁸⁵ Tehdy na levice zasedli stoupenci republiky a na

roku 1852. Svaz rozpustil Marx, neboť se uvnitř vytvářely rozličné frakce, s jejichž názory Marx nesouhlasil.

⁷⁹ Zejména neúroda, prudce stoupající ceny, omezení průmyslové výroby, hladové bouře a politický útlak.

⁸⁰ Volný, Z. ed. *Toulky minulostí světa 10*, s. 58.

⁸¹ Manifest sepsal Marx – Inaugurální adresa – a společně s Engelsem se stali vůdci. Hnutí navazovalo na Svaz komunistů. Odmítli spolky, jež se odchýlily od požadavků revolučního svržení kapitalismu. Svaz měl obce ve Velké Británii, Francii, Německu, Švýcarsku, Belgii, Itálii, Španělsku, Rusku a rozrůstal se do dalších zemí. Marxův radikalismus vedl vlády k represím proti obecním hnutím ve svém státě. 1872 přesídlilo hlavní sídlo do New Yorku.

⁸² Druhá internacionála ustanovila také 1. květen jako den manifestací za dělnická práva, a to v reakci na demonstrace amerických dělníků v roce 1886, které byly krvavě potlačeny policií v Chicagu.

⁸³ V Německu se ustanovily v roce 1869, v Rakousku v roce 1874, v českých zemích v roce 1878 a v Rusku v roce 1898.

⁸⁴ Volný, Z. ed. *Toulky minulostí světa 10*, s. 60–64.

⁸⁵ Období 1830–1848, které započalo po tzv. červencové revoluci, při které se projevil nesouhlasné reakce na konzervativní vládu Karla X., zejména na jeho tzv. červencové ordonance, které rozpustily parlament a téměř na polovinu snížily počet budoucích poslanců sněmovny. Nový volební řád zvýhodňoval vlastníky půdy, mnozí podnikatelé a obchodníci ztratili hlasovací právo a byla výrazně omezena svoboda tisku. Nakonec však pod vlivem zahraničí – strach z možné invaze Svaté aliance – převážil názor na utvoření konstituční monarchie. Králem byl zvolen Ludvík Filip. Tato revoluce byla jedním z podnětů pro další evropské země a jejich revoluční převraty.

pravici stoupenci obnovy původních zvyklostí (restaurace).⁸⁶ Čím dál významnějšími reprezentanty lidu se začaly stávat politické strany, jež se orientovaly na určitou sociální třídu. Politické strany si vytvořily ideologický charakter, který pro ně byl podstatný. Evropské strany 19. století se formovaly na základě dvou ideologií – konzervatismu a liberalismu. Obhájci volného trhu – liberálové – usedli v parlamentech tehdy na levici. Koncem 19. století a počátkem 20. století začaly mít vliv i sociálně demokratické a socialistické strany. Tento proces Duverger nazval vývojem doleva. „*Je to dost obecný jev, že reformátorská nebo revoluční strana se stane konzervativní, potom co se uskuteční reformy nebo revoluce, které hlásala; zleva přechází doprava a zanechává prázdno, které zaplní nově vzniklá strana levice, která projde stejným vývojem.*“⁸⁷ Pojmy levice a pravice se začaly po Evropě šířit na přelomu 19. a 20. století s demokratizačními institucemi.

⁸⁶ WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. Levice a pravice (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=58>, 21. září 2011).

⁸⁷ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 124 podle Duverger, M. *Les partis politiques*, Paris : Armand Colin, 1951. s. 327.

4. 20. století – nové ideje v politice

Nejvýraznějším sporem mezi levicí a pravicí v počátcích 20. století se stal rozdílný pohled na filosofii ekonomiky – dominantním se stal spor mezi kapitalismem a socialismem. Zejména v letech 1945–1990 byla mezinárodní politika strukturována kapitalistický Západ versus socialistický Východ. Nejednalo se výhradně o konflikt v rozdílném socioekonomickém pohledu, ale také o konflikt v pohledu uplatnění demokratického či nedemokratického politického systému.

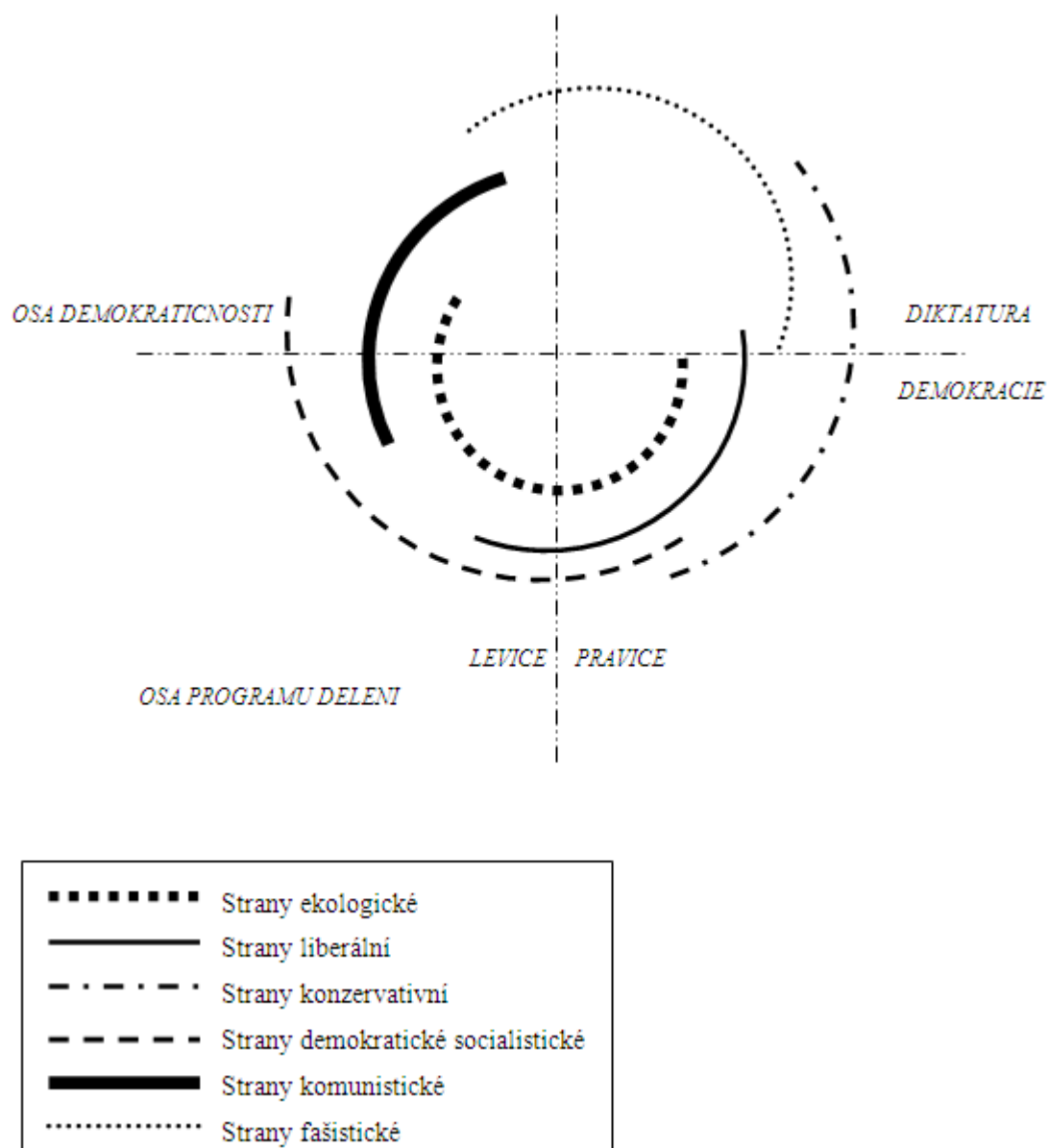
Příchod fašismu ve 30. letech je označován za zkomplikování konfliktní linie levice-pravice. *„Na první pohled byl fašismus ideologií stojící jednoznačně na „krajní pravici“: byl zuřivě antikomunistický a s konzervatismem sdílel – a to v podobě ještě extrémnější než sám konzervatismus – sympatie pro hierarchii a elitismus. Radikální elementy uvnitř fašistických hnutí však čas od času vyjadřovaly „levicové“ názory, jelikož kritizovaly kapitalismus jako velký byznys. [...] Komplikací bylo i to, že komunistické a fašistické režimy vykazovaly určité podobnosti, jelikož ty i ony byly utlačovatelské, autoritářské formy politického vládnutí, které někteří autoři vylíčili jako „totalitářské“.“⁸⁸*

V roce 1945 definoval psycholog Hans Eysenck (1916–1997) novou dimenzi pravolevého dělení. Ideologie komunismus, socialismus, liberalismus, konzervatismus a fašismus zařadil nikoli na jednu horizontální osu, ale utvořil osy dvě – osu horizontální levice-pravice a osu vertikální, jež měří demokratičnost či nedemokratičnost. V poli nedemokratickém se pohybují strany autoritativní (podle Sartoriho názoru se jedná o antisystémové strany). V poli demokracie se pak umísťují demokratické strany.⁸⁹ Takové schéma pak vypadá například takto:

⁸⁸ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 35.

⁸⁹ Tamtéž, s. 92.

Obrázek 4: Vyjádření levice a pravice ve dvou osách

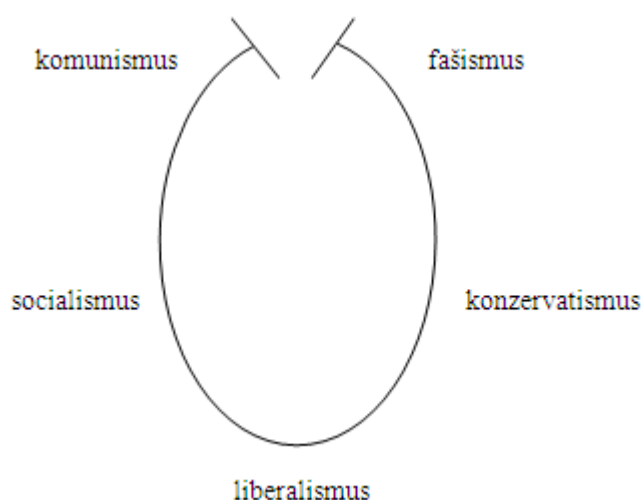

Zdroj: Müller, Adolf. *Úvod do vědy o politice*. Praha : Lunarion, 1991. s. 45. (Upraveno autorkou).

Další přístup, jenž se snažil zjednodušeně nastítnit politické ideologie, se používal v 50. a 60. letech. Jednalo se o podkovité znázornění politického spektra, které ukazovalo, „že levicové a pravicové extrémy tíhnou ke konvergenci a stále více se odlišují od „demokratických“ názorů liberalismu, socialismu a konzervatismu.“⁹⁰

⁹⁰ Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 35–36.

Obrázek 5: Podkovité spektrum politických ideologií⁹¹

Zdroj: Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 36.

4.1. Sociální liberalismus = sociální demokracie

Hlavním důvodem vzniku sociálního liberalismu byla druhá světová válka, respektive jedna z jejích příčin – Velká hospodářská krize. Tehdejší evropská populace nacházela politickou alternativu nejprve v SSSR a fašistických režimech. Po druhé světové válce se v západních demokraciích objevily výrazné postoje, jež daly vzniknout sociálnímu liberalismu. Sociální liberálové přijímají parlamentní strategii a prosazují liberálně-demokratické zásady. Uvědomili si, že laissez faire není zárukou úspěšného rozvoje státu a nechtěli již předválečnou nezaměstnanost. Na formulaci myšlenek mělo vliv i získání volebního práva dělnictva. Sociální liberálové vycházeli především z práce ekonoma Johna Maynarda Keynesa (1883–1946) *Obecná teorie zaměstnanosti*, kterou uveřejnil v roce 1936 ve Spojených státech. Keynes nebyl proti kapitalismu, ale ničím neomezené soukromé podnikání ve složitých průmyslově vyspělých společnostech považoval za nefunkční.⁹² Snahou sociálních liberálů bylo podpořit poptávku a zaměstnanost prostřednictvím státních programů. Obhajovali heslo „rovnost

⁹¹ Fašismus vzniká ve 20. století, ačkoli jeho kořeny sahají do 19. století, výrazný vliv na jeho formulaci má až první světová válka. Fašismus klade velký důraz na společenskou hierarchii – elitismus. Nacházejí se v něm i prvky socialismu – kritika kapitalismu, podpora kolektivismu, znárodnění. Avšak jak dokládá příklad Nacismu v Německu – jakmile se zde jeho zastánci chopili moci, tak podporovatele socialistických myšlenek Sturmabteilung (SA) byli Hitlerem vražděni také. Důležitá zde byla zejména věrnost rase a národu před rovností a spoluprací.

⁹² Sociální liberalismus se výrazně rozvíjel v USA od roku 1930 administrativou Franklina Delana Roosevelta. V 60. letech kulminoval v politice Johna Fitzgeralda Kennedyho. V druhé polovině 20. století myšlenky sociálního liberalismu rozvíjel politický filosof John Rawls.

příležitostí“ a začali se stávat koaličními partnery sociálních a křesťanských demokratů. Špatnou sociální situaci chápali jako znevýhodněné postavení k životním šancím. Kladli důraz na právo na práci, vzdělání a slušné bydlení. Ve Spojeném Království v roce 1942 představil ekonom William Beveridge (1879–1963) svou zprávu, která vyhlásila boj pěti obrům – nouzi, nemocem, nevzdělanosti, špině a zahálčivosti. Sociální liberalismus snažil zajistit fungující sociální stát pro všechny (tzv. welfare state). Největší rozmach zažíval sociální liberalismus v západních demokraciích v 50. až 60. letech, kdy se země Západu těšily značného blahobytu.⁹³

4.2. 60. léta – vstup nových myšlenek do politiky

Počátek 60. let 20. století je považován za vstup nových myšlenek do tzv. klasických ideologií a za vstup „nových“ ideologií do politiky obecně.⁹⁴ Nové ideologie jsou spojeny s procesem přechodu industriální společnosti ke společnosti postindustriální. *„Industriální společnosti tíhly k solidarismu: jejich základem bylo relativně jasné rozdělení na třídy (zhruba šlo o rozdělení na kapitál a práci), které pomáhalo strukturovat politický proces včetně systému politických stran, konkurence zájmových skupin a ideologické diskuse. Postindustriální společnosti jsou v řadě směrů odlišné. Jsou to [...] zpravidla společnosti bohatší, ve kterých se boj o materiální existenci stával pro stále větší část populace méně naléhavým. V situaci širší prosperity se jednotlivci zajímají spíše [...] o „postmateriální otázky. K těm typicky patří problém morálky, politické spravedlnosti a seberealizace [...] rovnost genderu, světový mír, mezirasová harmonie, ochrana životního prostředí a práva zvířat.“*⁹⁵ Mimo dominantní ekonomickou tematiku tak nastolují nové ideologie tematiku o kultuře. Podporují politiku různosti a nikoli jednotné identity.⁹⁶

⁹³ Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 75–78.

⁹⁴ Více o tzv. nových ideologiích nabízí A. Heywood ve své publikaci *Politické ideologie*.

⁹⁵ Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 37.

⁹⁶ Tamtéž, s. 39.

Tabulka 1: Nové ideologie ve 20. století podle přístupu A. Heywooda

"Klasické" ideologie	"Nové" ideologie
Liberalismus	Feminismus
Konzervatismus	Ekologismus
Socialismus	Náboženský fundamentalismus
Nacionalismus	Multikulturalismus
Fašismus (?) ⁹⁷	

Zdroj: Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 36.

4.3. Nová pravice – neoliberalismus a neokonzervatismus

Nová pravice je označení pro politické postoje, jež se prosadily v 70. a 80. letech a obecně vystoupily proti idejím a praxi sociálních demokratů (sociálních liberálů) na Západě a proti socialismu ve východní Evropě.⁹⁸ Jejich ideologie se pohybovala v širokém rozmezí od klasického ekonomického liberalismu po konzervatismus.⁹⁹ Politicky byly myšlenky prosazeny nejprve ve Spojených státech amerických Ronaldem Reaganem (1911–2004) a ve Velké Británii Margaret Thatcherovou (1925).

Ve společenských otázkách zastávala Nová pravice klasické konzervativní postoje – tzv. neokonzervativní postoje. Obhajován je řád, autorita a kázeň. Tyto postoje způsobila především reakce na vzrůst rozvodovosti v 60. letech, fenomén svobodných matek a homosexuálních partnerství. Thatcherová považovala za příčinu přílišné sociální výdaje. Řešením byla obnova tradičních hodnot. V ekonomickém postoji pak neokonzervativci zastávají klasickou liberální ekonomii. Kritizují kolektivismus, který omezuje iniciativu jednotlivce. Podle neokonzervativců vytváří sociální stát z občanů závislé a nesoběstačné jedince. Cílem trhu je maximalizovat

⁹⁷ Otazníkem Heywood fašismus označil proto, neboť se objevují diskuze, zda jej lze označit za ideologii, protože postrádá uchopitelné ucelené jádro. Podobně problematický je i Nacionalismus, který se vyskytoval v různých mírách i v konzervatismu, liberalismu a socialismu. Více o problematice nabízí ve své publikaci *Politické ideologie*.

⁹⁸ Duchovním otcem Nové pravice je ekonom a politický filosof Friedrich von Hayek (1899–1992), který v roce 1944 napsal dílo *Cesta k nevolnictví*, v němž silně kritizuje socialismus.

⁹⁹ *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno : nakl. Barrister & Principal, 2000. s. 337.

zisk a bohatství, což neoliberalové nevnímají jako něco nemorálního. Prakticky se proto začala naplňovat politika deregulace národních trhů a odstranila se ochrana rozvojových ekonomik.¹⁰⁰ Veřejné vlastnictví bylo neoliberály odmítnuto. Např. Margaret Thatcherová začala v 80. letech s privatizací, neboť znárodněný průmysl nebyl motivován ziskem. Pro podnikatele jsou pak hlavními překážkami v zisku vysoké daně a státní regulace.¹⁰¹

Podle názoru Margaret Thatcherové je veden souboj levice a pravice i na poli mezinárodního práva. Kritizovala ustavení Mezinárodního trestního tribunálu, který je proti zájmům Západu. Lidská práva musejí být zajištěna a odvozena od demokraticky „správného“ suverénního státu. Thatcherová byla v 70. letech zastánkyní vstupu Spojeného království do EHS. V roce 2001 však byla již velkou kritičkou EU.¹⁰² Thatcherová nebyla zastánkyní přijetí eura a kritizovala přístup EU k sociálním otázkám. Hlavním důvodem jejího postoje byl zejména kalkul, co je pro Spojené Království ekonomicky nejvýhodnější. Proto například podporovala připojení Británie ke smlouvě NAFTA.¹⁰³

¹⁰⁰ Neoliberalové se stavěli ostře proti multikulturalismu. Na druhou stranu jsou protagonisty volného trhu a v 70. letech započali proces, který dnes nazýváme globalizací. I současné konzervativní postoje se staví opatrně k evropskému integračnímu procesu. Na druhou stranu jsou zde tací, kteří jej podporují, například skandinávští konzervativci jsou proevropští. V otázce EU je tedy různý postoj.

¹⁰¹ Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 107–111.

¹⁰² Zklamáním pro Thatcherovou byl zejména vývoj jednotného evropského trhu, který omezoval zemědělskou politiku a Británii omezoval např. v otázce rybolovu v britských pobřežních vodách.

¹⁰³ Fajmon, H.; Joch, R. *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*. Petr Kopecký, 2010. ISBN: 978-80-903182-1-2. s. 70–73.

Tabulka 2: Rozlišení klasické sociální demokracie a neoliberalismu

Klasická sociální demokracie (sociální liberálové – stará levice)	Thatcherismus nebo neoliberalismus (nová pravice)
všudypřítomná účast státu v sociální i ekonomické sféře života	minimální role státu
převaha státu nad občanskou společností	autonomní občanská společnost
kolektivismus	tržní fundamentalismus
keynesiánské řízení poptávky a korporativismus	morální autoritářství a silný ekonomický individualismus
omezená úloha trhů: smíšená ekonomika nebo sociálně tržní hospodářství	selektivnost trhu práce stejně jako u ostatních trhů
plná zaměstnanost	akceptovaná nerovnost
silné rovnostářství	tradiční nacionalismus
komplexní pojetí sociálního státu, který své občany chrání "od kolébky až do hrobu"	sociální stát jako záchytná síť
lineární modernizace	lineární modernizace
nízké ekologické vědomí	nízké ekologické vědomí
internacionalismus	realistická teorie mezinárodního uspořádání
součást bipolárního světa	součást bipolárního světa

Zdroj: Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 17.

4.4. Nová levice – propojení pravolevých myšlenek

Sociální demokraté si po nástupu neoliberalismu uvědomili, že musí provést změnu svých základních postojů. Myslitelé, kteří hájili tuto teorii, byli označeni za Novou levice. K reálnému socialismu ve východní Evropě se stavěli kriticky, od západoevropských komunistických stran se distancovali a dosavadní klasická sociální demokracie potřebovala změnu. Počátkem 80. let vnesli do politiky nová témata osobních otázek, jako jsou sexuální vztahy, kulturní odlišnosti a hodnoty materiálního pokroku.¹⁰⁴ K nutné změně pak napomohl pád komunismu v Evropě a SSSR počátkem

¹⁰⁴ *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno : nakl. Barrister & Principal, 2000. s. 337.

90. let. Levicově orientovaní politici a vědci si však byli vědomi, že ideje, ze kterých socialismus vycházel, nesou i hodnoty kvalitního života, které nelze jen tak smazat. Sociolog Anthony Giddens (1938) napsal v roce 1998 publikaci, jež se snaží komplexně shrnout ideologický základ Nové levice, který nazval třetí cestou.¹⁰⁵ Třetí cesta vychází ideově z ekonomického a sociálního liberalismu.

Ve Velké Británii byl první pokus o odklon od principů klasické sociální demokracie učiněn v říjnu 1987 na Výroční konferenci Labour Party, která uvedla, že musí klást větší důraz na svobodu jednotlivce, osobní volbu, musí dojít k omezení závislosti na odborech a otevřela debatu o ekologických otázkách. Postupně se začaly sociálně demokratické strany zabývat otázkami spojenými s výkonností ekonomiky, participačními programy, rozvojem pospolitostí a ekologií, kterou začali chápat jako zdroj ekonomického růstu.¹⁰⁶ Nová sociální demokracie má nabízet alternativu mezi protilehlými postoji, měla by být alternativou staré sociální demokracie a neoliberalismu. Na ose levice-pravice by se měla nacházet ve středu, respektive figurovat nalevo od středu. Střed je považován za spojenectví, které je schopné reagovat na rozmanitost společnosti. Ústředním zájmem sice zůstává sociální spravedlnost, ale poskytuje řešení i k dalším aktuálním otázkám, které podle Giddense vedou potenciálně k rozdělení na levicí a pravici, ale pro jejich řešení je nutné spojenectví. Jedná se o následující problémy:

- jak reagovat na hypotézu globálního oteplování,
- je správné přijmout atomovou energii, či nikoli,
- do jaké míry by měla práce zůstat ústřední životní hodnotou,
- měli bychom podporovat decentralizaci,
- jak by měla v budoucnu vypadat EU?¹⁰⁷

Politici by tedy měli akceptovat, že okruh otázek, které se vymykají pravo-levému rozlišení, je širší, než tomu bylo dříve. Cílem politiky třetí cesty je pomoci občanům zorientovat se ve změnách, jež provázejí současnou dobu – globalizace, změny v osobním životě, vztah k přírodě. Ke globalizaci by Nová levice měla zaujmout pozitivní přístup, avšak neměla by v ní vidět pouze podporu volného obchodu, neboť

¹⁰⁵ Výraz pochází nejspíše z počátku 20. století. Klasičtí sociální demokraté jím mysleli, že najdou cestu mezi západním kapitalismem a sovětským komunismem. V 70. letech jím označil ekonom Ota Šik cestu tržního socialismu.

¹⁰⁶ Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 24–26.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 45–46.

tržní fundamentalismus podkopává morální základy společnosti.¹⁰⁸ Zástupci třetí cesty by měli prosazovat kosmopolitismus, respektive měl by zůstat zachován národní stát jako stabilizační prvek, avšak národní identita by měly být tolerantní a přijímat rozmanitost. Stát by neměl být vnímán realisticky, ale jako partner okolních zemí. Světové organizace, např. MMF, WB, OECD by měly být propojené – reformované, neboť by to podle Giddense vedlo ke globálnímu odstranění ekonomických nerovností a ke kontrole ekologických rizik.¹⁰⁹

Tabulka 3: Hodnoty uznávané třetí cestou

rovnost
ochrana sociálně slabých
svoboda jako autonomie
žádná práva bez povinností
žádná autorita bez demokracie
kosmopolitní pluralismus
filozofický konzervatismus

Zdroj: Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 62.

Otázky věnované globalizaci, vztahu k přírodě, vědeckým a technickým změnám sice neřeší problém sociální spravedlnosti, ale řeší způsob, jak bychom měli žít po zániku tradic a zvyků, jak znovu vytvořit společenskou solidaritu a jak reagovat na ekologické problémy. Je proto nutné navazovat na filozofický konzervatismus, který na změny reagoval pragmaticky.¹¹⁰ V oblasti ekonomiky je prosazována smíšená ekonomika, pro kterou je důležitá konkurence a růst bohatství, ale také neponechávat občany napospas tomuto systému. Tato sociálně tržní ekonomika se snaží najít rovnováhu mezi regulací, deregulací na úrovni lokální, národní a nadnárodní, ačkoli Giddens připouští, že

¹⁰⁸ Heywood, A., *Politické ideologie*, s. 155.

¹⁰⁹ Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 111–124.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 62–63.

zachování sociální rovnosti při ekonomickém růstu není jednoduché, na druhou stranu značné sociální nerovnosti ohrožují sociální soudržnost.¹¹¹

Třetí cestě jde o kompromis a chce pro řešení problémů využívat jak stát, tak občanskou společnost. Klade důraz na smíšenou ekonomiku, rovnost partnerů v rodině, globální spravedlnost a ekologické otázky.

4.5. Pád komunistického režimu v Evropě a globalizace

Zhroucení komunismu v Evropě a SSSR přivedlo do debat o smyslu dělení politického spektra na levíci a pravici nejvíce kritických názorů. Anthony Giddens (1938) uvádí, že „[s] odchodem socialismu jako teorie ekonomického řízení zanikla jedna z hlavních dělících čar mezi levicí a pravicí, alespoň pro blízkou budoucnost. [...] Dnes již nikdo alternativu ke kapitalismu nenabízí – pokračující debaty řeší, jak dalece a jakým způsobem by měl být kapitalismus ovládnán a regulován.“¹¹² Pro sociálně demokratické strany vyvstal reálný problém – socialismus byl zdiskreditován. Státy po pádu komunistického režimu, jež nastoupily transformační proces, se začaly stávat novými členy mezinárodních organizací či své členství obnovily.¹¹³ S koncem bipolárního světa se prohloubila globalizace, a to zejména v ekonomické oblasti. Mezinárodně začal být trh chápán jako mechanismus, jenž je schopen vyřešit všechny ekonomické a sociální problémy. Avšak začaly se více projevovat hluboké rozdíly mezi vyspělým západním světem a rozvojovými zeměmi.¹¹⁴ Globalizace utvořila mezi zeměmi výraznou nerovnováhu. Zesílily také potřeby identifikovat se v globálním světě, a to politicky, kulturně, etnicky či nábožensky. Za nejsilnější demonstrativní reakci proti globální neoliberalní politice můžeme považovat útoky z 11. září 2001 na New York a Washington. Začaly vznikat opoziční síly jako náboženský fundamentalismus či různá antiglobalistická hnutí. Státy také v rámci členství v mezinárodních organizacích

¹¹¹ Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 88.

¹¹² Tamtéž, s. 44.

¹¹³ Např. NATO, MMF, EU či OECD.

¹¹⁴ Rozvojová pomoc méně rozvinutým státům se uskutečňovala již v 60. letech. Vlivem neoliberalismu v 70. letech se začala uplatňovat myšlenka, že ekonomický růst v propojeném systému bude redistribuovat bohatství a napomůže k odstranění chudoby. Ukázalo se však, že kde stoupl HND, stoupla i chudoba a došlo k nárůstu nerovnosti, přičemž se rušily základní sociální jistoty – bezplatná zdravotnická péče a školní docházka. Po válkách na Středním východě stoupla cena ropy, poklesly ceny surovin, na jejichž vývozu jsou chudé ekonomiky závislé. Mnoho rozvojových zemí upadlo do dluhové krize. Země se vlivem půjček dostaly do závislosti na MMF a Světové bance, které jim doporučovaly neoliberalní ekonomická řešení, jako je privatizace, zrušení cel a omezení veřejných výdajů. Privatizace však zbavila mnoho zemí zásadních zdrojů příjmů, zrušení cel omezilo příjmy do státní pokladny a otevřel se nový prostor pro dotované zboží ze Západu, což vedlo ke kolapsu místních ekonomik a omezení veřejných výdajů.

musely částečně upravovat svou suverenitu.¹¹⁵ S tím se objevily teorie, že stát jako hlavní aktér na mezinárodní úrovni zaniká. Rozpad komunismu a globalizace proměnily nejen jednotlivé země uvnitř a mezinárodní dění, ale proměnily i profily levice a pravice.

4.5.1. Levice a pravice v západní mezinárodní politice

Pro současnou mezinárodní politiku západních zemí je charakteristická propagace liberální politiky. Ve společenských otázkách prosazuje Západ liberální demokracii a staví se tak zejména proti zemím, kde vládou antisystémové vlády.¹¹⁶ Výrazně se však liberální, respektive neoliberální postoje projevují v globální ekonomice. Jak již bylo výše uvedeno, kapitalistický systém v současné době nemá na Západě svého konkurenta. Avšak vyskytují se i takové názory, že současná mezinárodní západní politika není kapitalistická.¹¹⁷ Je však důležité zdůraznit, že ačkoli pád komunismu vnesl do mezinárodních debat o solidaritě s méně rozvinutými zeměmi několik výrazných postojů a změn, realita je taková, že rozdíl mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi se ještě více prohloubil.¹¹⁸ Rozvojová solidarita vyspělých zemí není tak velká, jak se na první pohled zdá.¹¹⁹ Jednou z příčin

¹¹⁵ Např. platnost mezinárodních smluv, tedy určitého mezinárodního zákona stojí nad zákonem vnitrostátním.

¹¹⁶ Např. konzervativní Írán či komunistická Severní Korea.

¹¹⁷ Na otázku internetového ekonomického online týdeníku Ekonom: „*Je současný kapitalismus v krizi? Jak z ní ven?*“, se vyskytly i takové odpovědi (zde je pouze výběr). Marek Hatlapatka, hlavní analytik společnosti Cyrrus odpovídá: „*Krise kapitalismu, když ten není nikde na světě v posledních desítkách let praktikován? Co selhalo, jsou to zásahy do kapitalismu.*“ Jiří Macháček, Ředitel společnosti West Media odpovídá: „*V krizi je socialismus. Kapitalismus už dlouho nikdo neviděl...*“

¹¹⁸ V roce 1993 se uskutečnila Světová konference o lidských právech, kde se země dohodly na podpoře práv na rozvoj, dále práv hospodářských, sociálních a kulturních. V roce 1995 se uskutečnil Světový sociální summit v Kodani, kde se deklarovala sociální a zaměstnanecká práva, v témže roce se uskutečnila světová konference v Pekingu, která se zabývala odstraněním diskriminace žen. Vrcholem se stalo přijetí OSN Rozvojových cílů tisíciletí v roce 2001. Cílů bylo vytyčeno osm (pro úplnost jsou v Příloze č. 2) Poslední nejdůležitější bod, na kterém stojí prvních sedm, si vynutila G77 – sdružení zemí Jihu, které kritizovaly přístup za paternalistický a „západocentrický“.

¹¹⁹ Bohaté země se v roce 1970 shodly, že budou vydávat 0,7% svého hrubého národního důchodu (HND) na rozvojovou pomoc. V roce 2005 ty samé země vydaly v průměru 0,3% a USA pouze 0,2% svého HND. Rozvojové projekty by potřebovaly dotace v oblasti zemědělství cca 24 miliard USD ročně, což se jim nedostává. Hospodářsky vyspělé země dotují své zemědělství více než 300 miliardami USD ročně. Navíc potraviny jsou brány čím dál více jako obchodní položka, jež slouží k zisku, a to i přesto, že téměř miliarda lidí hladoví. Peníze, které migrující pracovníci posílají svým rodinám v chudých zemích (tzv. remitence), převyšují v současnosti svým objemem veškerou rozvojovou pomoc, kterou tyto země dostávají. Největší škody rozvojovým zemím působí zemědělské politiky zemí Severu, především exportní dotace. Tyto dotace pomáhají zemědělcům na severu prodávat na světových trzích za nižší než výrobní ceny a zároveň tak znemožňují, aby jim zemědělci na jihu konkurovali, čímž se likvidují místní trhy. Bohaté země prosazují dvoustranné obchodní dohody, které nutí rozvojové země otevírat své trhy a odstraňovat mechanismy schopné je ochránit před záplavou dovezených levných potravin z rozvinutého světa.

prohloubení chudoby je nastavený ekonomický systém. Chudé země jsou závislé na importu základních potravin z rozvinutých zemí. Světové obchodní organizace přitom nadále tlačí na rozvojové země, aby ještě více své trhy liberalizovaly pro zboží importované ze Západu. Ten však sám chrání své trhy cly a dovozními kvótami. „Problémem jednání na mezinárodní úrovni je, že se vedou mezi státy, kde ekonomickou politiku již neřídí vláda nýbrž tzv. volný trh a které se liberalizací zřekly národohospodářských nástrojů řízení“.¹²⁰ Zástupci států proto hrají roli vyjednávačů velkých nadnárodních firem. Např. Bill Clinton jednal v zájmu Chiquity proti menším vývozcům banánů do EU, či Georg Bush v zájmu amerických farmaceutických firem proti levné výrobě léků proti AIDS. Nadnárodní korporace mají dnes velkou moc, stojí za sedmdesát procent celosvětového obchodu a nejsou nikomu odpovědné. Dále byl např. v roce 1999 odvolán Glass-Steagallův zákon o bankovníctví, který byl přijat v roce 1933 a jehož cílem bylo oddělit komerční bankovníctví (shromažďování vkladů a poskytování úvěrů) od investičního bankovníctví (financování a prodej cenných papírů) a pozastavit tak run¹²¹ na banky.¹²²

Současný mezinárodní západní trh je ovládán přáním po neustálém ekonomickém růstu. Pravice hájí trh pro potřeby bohatého rozvinutého světa, který úmyslně udržuje světovou nerovnost, kterou oficiálně odůvodňuje nesmiřitelnou odlišností kultur. Levice se snaží hájit globální spravedlnost a odpovědnost, projevující se zejména solidaritou s rozvojovým světem.¹²³ V západním systému se sice projevují i mechanismy, jež se snaží trh regulovat. Takové postupy jsou však prospěšné zejména vyspělým zemím, které jsou motivované opět dalším růstem svého bohatství.

¹²⁰ Tožička, T. *Příliš vzdálené cíle: Rozvojové cíle tisíciletí, manuál globálního vzdělávání*. Praha : EDUCON, 2009. s. 42.

¹²¹ Situace, kdy vkladatelé ztrácejí důvěru v banku a hromadně vybírají své vklady. Banka pak může rychle zkrachovat.

¹²² Oyugi, E. *Hospodářská krize – čas pro nový sociální úděl*. In: Social Watch. *Po pádu: Čas na změnu*. Praha : Ekumenická Akademie Praha, 2010. s. 13–15.

¹²³ WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. Levice a pravice (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=130>, 20. února 2012).

5. Současná levice a pravice

5.1. Politika středu

Na politický střed lze nahlížet z několika hledisek. Existují jeho zastánci i kritici. Zahrneme-li do popisu či hodnocení stranického systému strany, jež hájí antisystémové postoje, pousnou se na pravolevé ose všechny demokratické politické strany ke středu.¹²⁴ Duverger tento proces nazývá frakcionalizací.¹²⁵ Vzniká tak podštěpení – druhá konfliktní linie – mezi autoritářským a demokratickým temperamentem.¹²⁶ Politický střed je v demokratických zemích různě široký a zahrnuje většinu politických stran, které jsou schopné spolupracovat či vytvářet koalice.¹²⁷ Jedná se o politické strany umírněné levice a umírněné pravice. Ve středové části konfliktní linie levice – pravice se nacházejí i takové strany, jež obhajují radikálnější postoje, neboť se snaží o změnu společenského řádu. Jedná se o strany radikální levice a radikální pravice. Takové strany uzavírají s umírněnými stranami koalice v době krizí či ohrožení demokracie. Vniká tak další podštěpení – konfliktní linie – umírnění versus radikálové. Radikální strany uznávají politickou svobodu a občanská práva, avšak mohou vkročit i do antisystémového prostoru^{128, 129}.

Anthony Giddens patří mezi zastánce politiky středu, kde lze propojit levicové a pravicové myšlenky. Svůj přístup představil v podobě tzv. třetí cesty. Přístup k možné středové politice však bývá i kritizován. Například Duverger je toho názoru, že „[k]aždá politika předpokládá volbu mezi dvěma typy řešení: tzv. střední řešení se pojí k jednomu nebo druhému [...] neexistuje názor středu, tendence středu, doktríny středu odlišné od pravice a levice, ale jen oslabení či zmírnění té či oné tendence.“¹³⁰

¹²⁴ Tato práce se nevěnuje blíže problematice extrémistických myšlenek. Extrémisté mají společný pozitivní postoj k nedemokratickým principům a touhu ovládnout společnost. Jak dodává Norberto Bobbio (Pravice a levice): „Dyáda extrémismus-umírnění se neshoduje s dvojicí pravice-levice. [...] [E]xtremní frakce podporující protichůdné ideologie se mohou shodovat a nacházet styčné body, a přesto i nadále zůstávat zřetelně odlišnými s ohledem na politický program a konečné cíle. [...] Extremismus a umírněnost se liší především metodou, v antitezi pravice-levice jde hlavně o rozdílné cíle.“ Tato problematika je stručně uvedena v práci a kapitole: Bobbio, Norberto (2003). II. Extrémisté a umírnění. In: Bobbio, Norberto. *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno : CDK, 2003. ISBN: 80-7325-012-8. s. 53-61.

¹²⁵ Viz Příloha č. 3 - Umírnění a extrémisté, schémata rozdělení pravolevého spektra.

¹²⁶ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 101–102.

¹²⁷ Viz Příloha č. 3, pásmo a.

¹²⁸ Viz Příloha č. 3, pásmo b.

¹²⁹ WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. Levice a pravice (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=58>, 1. března 2012).

¹³⁰ Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 90–102.

Obdobný názor má i Václav Klaus. „*Myslím, že je myšlenka středu naprosto falešná, matoucí a svádívá. Střed je vždy matematickou abstrakcí, středová pozice je vždy ex post výsledkem kompromisů reálného jednání, nemůže být ex ante apriorním východiskem jakékoli smysluplné politiky. Domnívám se, že úvahy o středu jsou skutečným a škodlivým nedorozuměním.*“¹³¹

5.2. Rozlišení levice a pravice

Dělení politického spektra na levicí a pravici je i přes skončení hlavního konfliktu kapitalismus versus socialismus a nárůst nových politických problémů nadále aktuální.¹³² Pojmy užívají média, politici, filozofové i veřejnost. Norberto Bobbio (1909–2004) pojmy charakterizoval jako popisné, axiologické či historické. „*[P]opisné, protože slouží ke stručnému výkladu obou stran konfliktu; hodnotící, protože jimi lze vyjádřit pozitivní nebo negativní úsudek o jedné nebo druhé straně; historické, poněvadž je možné jimi označit průběh jednotlivých fází politického života té které země, přičemž samo hledisko historické může být popisné či hodnotící. [...] Úkolem nezaujatého pozorovatele [...] je vyjevit význam popisný a následně ukázat, jaké skupiny se považují nebo jsou v dané situaci považovány za pravici a levicí.*“¹³³ Definovat pojmy v neustále se měnící politické situaci je poněkud obtížné a často je tato problematika důvodem odmítnutí dělení politiky podle levice a pravice. Myšlenky, které se prosazovaly v minulosti, například všeobecné volební právo, oddělení církve od státu, respekt ke všem formám vlastnictví či uznání autonomní funkce trhu dnes sdílí celá umírněná část politického spektra.¹³⁴ Sartori uznává, že pojmům chybí jakékoli sémantické zakotvení, které by omezilo a vyjasnilo jejich používání, přesto obhájí jejich používání v politice. Důležité je považovat pojmy za zjednodušující schéma, které je však pro pochopení složité demokratické společnosti užitečné.¹³⁵ Sartori nazývá

¹³¹ Klaus, V. *O tvář zítřka*. Praha : Pražská imaginace, 1991. 205–206.

¹³² Viz Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. Praha : Mladá Fronta, 2001. s. 40., Bobbio, N. *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno : CDK, 2003. s. 62., WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. *Levice a pravice* (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=58>, 21. září 2011).

¹³³ Bobbio, N. *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 39 a 67.

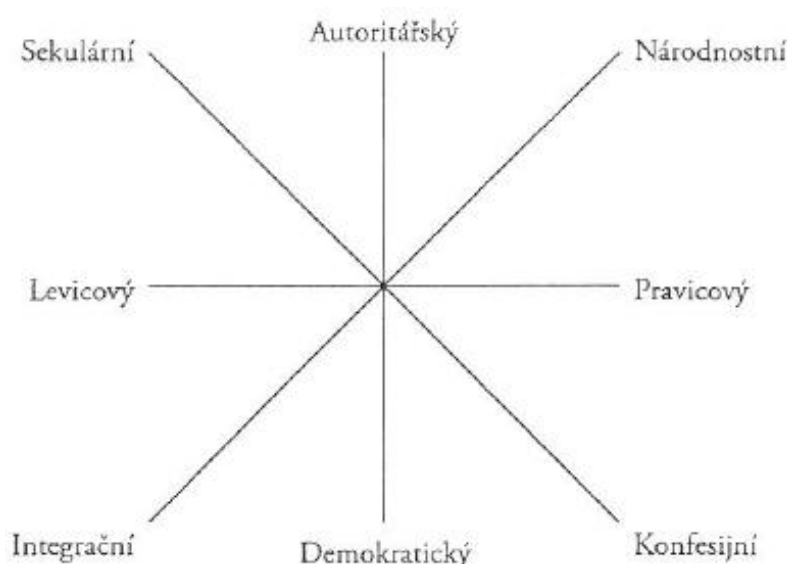
¹³⁴ WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. *Levice a pravice* (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=58>, 1. března 2012).

¹³⁵ Novák, M. (2010). *Specifická situace české levice po roce 1989*. Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. *In: Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 32–45. Vinopal, J. *Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace*. Praha : Sociologický ústav AV Praha, 2006. s. 129.

pravolevé uspořádání zjednodušující prostorovou představou.¹³⁶ Toto zjednodušené schéma se lépe aplikuje na země, jež jsou poměrně kulturně homogenní – jako např. ČR, než na země etnicky, jazykově nebo nábožensky rozdělené. „*Střet levice a pravice je koncept, podle kterého zpřehledňujeme a uspořádáváme pluralitní spektrum politických stran.*“¹³⁷

Podle Duvergerovy teorie je pro politické strany a jejich konfliktní linie typické tzv. překrývání, které opouští myšlenku, že existuje jen jeden dualismus – například levice a pravice, ale předpokládá, že je jich více. „*Každý protiklad je dualistický nebo binární ve své podstatě, ale poněvadž takových protikladů může být více a protože rozdílné protiklady jsou vzájemně nezávislé, přijetí jednoho hlediska v jedné oblasti ponechává obvykle poměrně volný výběr v jiné oblasti.*“¹³⁸ Giovanni Sartori nazývá politiku, kde se nachází více konfliktních linií multidimenzionální. Zároveň však dodává, že samotná politická soutěž v konkrétním stranickém systému nemusí být nutně vícerozměrná. Navíc pro přehlednost Sartori doporučuje používat zjednodušující jednorozměrný způsob zobrazování. Zjednodušující zobrazení je podle něj důležité zejména v multipartismu, kde jsou voliči konfrontováni s více než dvěma politickými stranami, a je proto zapotřebí zjednodušovat, neboť od voliče nelze očekávat, že se zvládne orientovat ve více konfliktních liniích.

Obrázek 6: Multidimenzionální konfliktní prostor podle Sartoriho

Zdroj: Sartori, G. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno : CDK, 2005, s. 342.

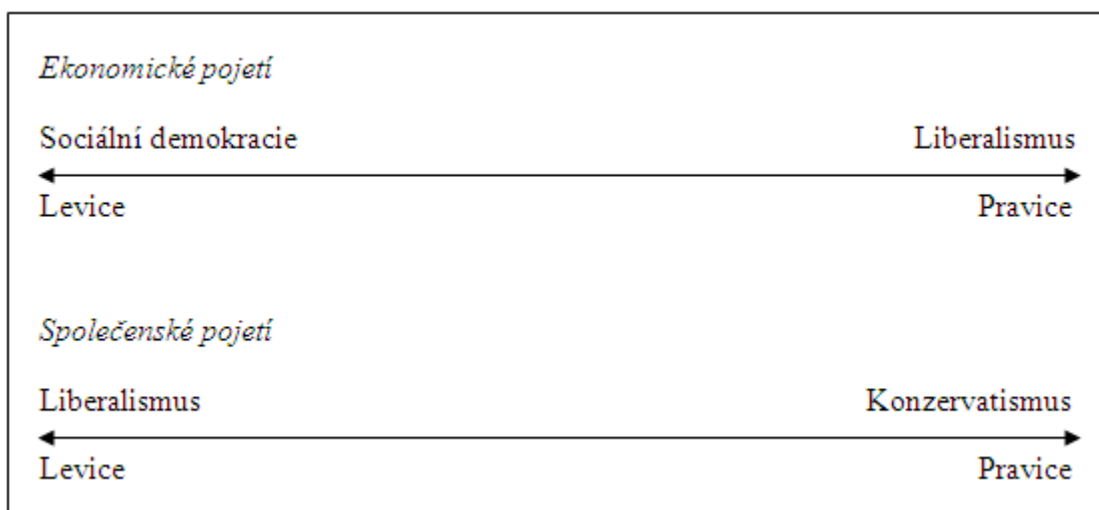
¹³⁶ Sartori, G. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno : CDK, 2005. s. 339.

¹³⁷ Profant, M. (2010). *Antikomunistická limita a ČSSD na počátku 90. let*. Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. In: *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň, 2010. s. 26.

¹³⁸ Novák, M. *Systémy politických stran*. s. 102.

Pravolevou konfliktní linii je vhodné užívat zvláště z hlediska ekonomického a zvláště z hlediska společenského. Obě osy zahrnují liberalismus. V ekonomickém pojetí se liberalismus nachází na pravici, přičemž na levici se nacházejí postoje vycházející ze socialismu, respektive sociální demokracie. Ve společenském pojetí se liberalismus nachází na levici a konzervativní postoje na pravici.¹³⁹

Obrázek 7: Současné nahlížení na levici a pravici

Zdroj: Autorka práce.

Pro Sartoriho je důležitým rozlišovacím kritériem levice a pravice socioekonomické hledisko. To se pojí s problémy a postoji zabývající se sociální rovností a nerovností, sociální spravedlností a nespravedlností, rolí trhu a státu, odborů, podniků a vlády, sociálních změn a stability aj.¹⁴⁰ I Norberto Bobbio považuje za nejdůležitější rozlišovací kritérium myšlenku rovnosti „*Stoupenec rovnosti vychází z přesvědčení, že nerovnosti, které ho pobuřují a které by chtěl odstranit, jsou z větší části charakteru sociálního, a tudíž je lze eliminovat; stoupenec nerovnosti naopak věří, že nerovnost je něco přirozeného, a tedy neodstranitelného.*“¹⁴¹

¹³⁹ Novák, M. (2010). *Specifická situace české levice po roce 1989*. Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. In: *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň, 2010. s. 32–33.

¹⁴⁰ Vlachová, K. Je voličská levice levicová a pravice pravicová? *Slovo*, 1997, nestránkováno.

¹⁴¹ Bobbio, N. *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. s. 89 a 91.

5.2.1. Obsahový význam pojmů levice a pravice

„Definování pravice a levice je už samo součástí politického střetu, o který mezi levicí a pravicí jde.“¹⁴² Přesto lze vytvořit stručný obsah jednotlivého pojmu, a to na základě zkušeností s politikou v posledních několika letech.

Na stoupence levice lze nahlížet jako na zastánce přerozdělování ve jménu svobody. Člověk je svobodný, existuje-li rovnost šancí. Pokud je občan sociálně slabší, stát mu musí k rovnosti šancí s ekonomicky zajištěným občanem pomoci. Levice chce, aby se mělo dobře co nejvíce lidí, proto obhájí sociální ekonomiku. Zaměřuje se na ekonomicky slabší regiony, kde se snaží vytvářet pracovní místa. Usiluje o větší kontrolu nadnárodních korporací a naopak chce podporovat drobné podnikatele. Aby tyto solidární myšlenky mohla financovat, klade důraz na dostatečně vysoké odvádění daní, které má zajišťovat dostupné sociální služby pro všechny. Každý občan se tak v případě potřeby může na stát spolehnout. Levice také v případě nutnosti souhlasí s přímými zásahy státu do ekonomiky a omezování záruky soukromého vlastnictví. Levice obhájí zejména nižší a střední vrstvy obyvatelstva (především ekonomické zájmy zaměstnanců proti vlastníkům) a prosazuje účast těchto vrstev na realizaci politiky, například prostřednictvím odborů.

Stoupenci pravice zastávají osvobození jedince od státního zasahování. Chtějí docílit co nejmenších zásahů státu do života jedince. Občan se má postarat o svůj osud co nejvíce sám – dbát na své zdraví a svépomocí se vzdělávat. Pravice se snaží o co nejmenší přerozdělování. Tržní ekonomiku chce co nejméně regulovat, neboť věří v její samoregulační schopnosti. Obhájí nízké daně, což má podporovat podnikatelské subjekty. Ekonomická politika má být expanzivní, aby co nejvíce rostla. Oproti levici je tak spíše pro společenskou nerovnost, respektive nesnaží se o vytvoření rovných podmínek tím, že by jedince finančně podporovala. Sociální podpory podle pravice mají být určené skutečně těm, kteří pomoc nutně potřebují a zejména kontrolovány, aby nedocházelo k jejich zneužívání. Soukromý sektor pak chtějí zapojovat i například do sociální politiky.

¹⁴² Profant, M. (2010). *Antikomunistická limita a ČSSD na počátku 90. let*. Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. In: *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň, 2010. s. 26.

5.3. Kritika a obhajoba pojmů levice a pravice v teorii i praxi

5.3.1. Situace po pádu komunistického režimu na příkladu Československa

Na počátku 90. let, po pádu komunistického režimu, se kritika obrátila zejména proti levici. Problém spočíval a dodnes spočívá v komunistické minulosti, se kterou se Česká republika nevyrovnala, neboť komunistickou stranu (KSČM) nezakázala. Levice byla postavena před hledání nové identity a vyrovnání se s krachem socialismu.¹⁴³ Milan Uhde tehdy odmítal používat pojmy levice, pravice a střed, neboť nebylo možné srovnávat Československo se západními zeměmi. Levice, jaká tam byla známá, v českém prostředí chyběla. Navíc československé společnosti chybělo bohatství, jako výnos fungujícího hospodářství.¹⁴⁴

Po pádu komunistického režimu a prvních demokratických volbách byla pro československou společnost aktuální jiná konfliktní linie – podle Seilerova přístupu – komunismus versus antikomunismus. Pro Československo byla tato konfliktní linie aktivní během prvních voleb v roce 1990, kdy zvítězilo antikomunistické OF a na druhém místě se umístila komunistická strana, a také ve volbách v roce 1992, kdy KSČM skončila opět druhá. Silná pozice KSČM v té době bránila střídání vlád různé politické orientace, respektive nástupu demokratické levice do vlády.¹⁴⁵

5.3.2. Konsolidace levice a pravice v praxi na příkladu České republiky

Podle Romana Jocha je klasifikace politických stran na levici a pravici nedokonalá. Klasifikace obecně totiž nejsou schopné postihnout komplexnost posuzovaného subjektu, a jakmile se v politice pokusíme o komplexní klasifikaci, dostaneme se do množství otázek a komplikací. Na druhou stranu je klasifikace potřebná. Musí však být jednoduchá a prováděna na základě nejdůležitějších otázek. Za takové lze označit otázky, jež se řeší dlouhodobě a občané jim přiřkládají největší důležitost. Z empirického výzkumu dochází Joch k úsudku, že nejdůležitější otázkou je problém ekonomiky,

¹⁴³ Fidelius, Petr. Pravice versus levice: problémy s identitou. *Přítomnost*, 1991. s. 6–7.

¹⁴⁴ Uhde, Milan. Levice a pravice. *Telegraf*. 1992. s. 3.

¹⁴⁵ Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň, 2010. s. 39.

respektive co má stát činit s hospodářstvím. Dělení na pravici a levice tudíž smysluplné je, avšak je zjednodušující a nedokonalé.¹⁴⁶

V roce 1996 Jiří Pehe konstatoval, „že v podstatě téměř všechny významnější české politické strany jsou zařaditelné na pravo-levé škále.“¹⁴⁷ Vývoj politické scény viděl v postupném ustanovení na levice, střed a pravici, přičemž ODS zařadil vpravo od politického středu a ČSSD vlevo od politického středu. Upozornil však, že v postkomunistických zemích je užití této dichotomie problematické, neboť teoretická východiska stran se liší od jejich každodenního jednání. Poukazoval tak především na transformační politiku, která se může dobře provádět jedině kombinací pragmatických přístupů, čímž podle něj dochází k relativizaci ideologické kategorie.¹⁴⁸

Po snížení počtu voličů KSČM se v českém politickém prostředí začala uplatňovat zejména socioekonomická konfliktní linie transformace.¹⁴⁹ Podle teorie Víta Hloušky nemohla být v počátcích utváření českého stranického systému zcela použita Rokkanova konfliktní linie vlastníci versus pracující, neboť nebyly po pádu komunismu dlouho ujasněné vlastnické vztahy. Konflikt probíhal spíše mezi poraženými a vítězi ekonomické a společenské transformace. Spory byly vedeny také o podobu, rozsah a rychlost privatizace státního majetku a liberalizaci ekonomiky, o rozsah sociální sítě státu atd.¹⁵⁰ „*Ekonomická transformace vynesla do popředí materiální zájmy a zatlačila na okraj postmateriální hodnoty. Tato situace byla ovšem typická nejenom pro Českou republiku, ale pro prakticky všechny země postkomunistické Evropy.*“¹⁵¹ Podle různých sociologických výzkumů bylo zjištěno, že v české společnosti je konfliktní linie levice a pravice druhé dimenze (liberalismus versus konzervatismus)¹⁵² slabší a již od

¹⁴⁶ Joch, Roman (1996). *Levice a pravice: tři pojednání*. *Občanský institut*. (<http://www.obcinst.cz/cs/LEVICE-A-PRAVICE-c577/>, 20. 3. 2012).

¹⁴⁷ Pehe, Jiří (1996). *Pravo a levo*. *Lidové noviny*. 20. 9. 1996 (<http://www.pehe.cz/clanky/1996/pravo-a-levo/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁴⁸ Pehe, Jiří (1996). *Pravo a levo*. *Lidové noviny*. 20. září. 1996 (<http://www.pehe.cz/clanky/1996/pravo-a-levo/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁴⁹ Pro ČR byla a stále je platná i konfliktní linie stát versus církve v podobě KDU-ČSL. Avšak pokračující vlna sekularizace jim dodává nízké procento voličů. Tato konfliktní linie je nevýrazná i proto, že se neutvořily strany, jež by vystupovaly antikatolicky vůči KDU-ČSL.

¹⁵⁰ Ve volbách v roce 1992 zvítězila ODS s KDS (29,73%) a sestavily vládu s KDU-ČSL a ODA. Úspěch zaznamenal i Levý bok (KSČM a Demokratická strana levice ČSFR) s 14,05%. ČSSD získala 6,53%. ODS měla velkou podporu, neboť jí byla přisuzována ekonomická i společenská transformace. Levicová ČSSD tehdy neměla příliš velký vliv, což se změnilo s příchodem Miloše Zemana, který byl zvolen předsedou ČSSD a stal se výrazným kritikem ekonomické transformace.

¹⁵¹ Hloušek, V.; Kopeček, L. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. s. 8.

¹⁵² Viz Obrázek č. 7: Současné nahlížení na levice a pravici.

prvních parlamentních voleb ČR v roce 1996 lze aplikovat jednorozměrné zjednodušení – ekonomické pojetí: sociální demokracie (socialismus) versus liberalismus.¹⁵³

Tabulka 4: Hlavní konfliktní linie transformace

	<i>Klíčové sporné otázky</i>	<i>Strany profilující se na této konfliktní linii</i>
Spor o podobu režimu	<ul style="list-style-type: none"> • Povaha (charakter) režimu, rychlost, intenzita a směřování společenské a politické transformace 	<ul style="list-style-type: none"> • Komunistické strany • Občanská hnutí typu fóra • Antikomunistické formace disidentské provenience
Socioekonomická konfliktní linie	<ul style="list-style-type: none"> • Otázka zisků či ztrát ekonomické transformace • Spor o podobu a rychlost ekonomické transformace • Zárodek <i>cleavage</i> vlastníci versus-pracující (otázky míry ekonomické redistribuce) 	<ul style="list-style-type: none"> • Liberálně-konzervativní formace • Sociáldemokratizované exkomunistické strany • Obnovené “historické” sociálnědemokratické či socialistické formace

Zdroj: Hloušek, V.; Kopeček, L. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. s 4.

5.3.3. Postmateriální hodnoty

Petr Fiala napsal v reakci na volební kampaně do Poslanecké sněmovny v roce 1996 odbornou studii, věnující se postmateriálním hodnotám v českém prostředí.¹⁵⁴ Kampaně prohlašovaly, že rozhodování mezi levicí a pravicí již není platné a že „[s]oučasná politika se liší od tradičních politických konfliktů redukovatelných na napjatý vztah mezi levicovými a pravicovými politickými subjekty a volič by se měl rozhodovat [...] v rámci zcela jinak strukturovaného politického prostoru.“¹⁵⁵ Politici vycházeli z myšlenek, že tradiční materialistické potřeby byly naplněny a nyní je nahradí postmaterialistické potřeby, jako např. účast na rozhodovacích procesech, uznání, orientace na životní prostředí, sociální rovnost – zejména ženská emancipace a problematika cizinců, důraz na odzbrojení apod. Petr Fiala však tyto nové zájmy považuje spíše za transformaci

¹⁵³ Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň, 2010. s. 34.

¹⁵⁴ V roce 1996 se konaly volby do Poslanecké sněmovny i Senátu. Hlavními stranami byly ODS a ČSSD, dále strany KDU-ČSL, ODA a dvě antisystémové strany KSČM a SPR-RSČ. Těsně od ČSSD zvítězila ODS a utvořila koalici ODS, KDU-ČSL a ODA. V prvních senátních volbách zvítězila ODS – 32 mandátů, ČSSD získala 25, KDU-ČSL 13 a ODA 7.

¹⁵⁵ Fiala, Petr. *Nová politika a postmaterialistická změna hodnot*. *Proglas*, 1996. s. 9.

politické levice, na kterou měly vliv i strany Zelených, které se na konfliktní linii zařadily do levého středu a odebíraly voliče tradičním levicovým stranám. Nástup dominance postmaterialistických idejí Petr Fiala nepřijal.¹⁵⁶

5.3.4. 21. století – nejnovější reflexe

Socioložka Klára Vlachová poukazuje, že pojmy levice a pravice nejsou ideologií, ale s jejich pomocí se vždy dal popisovat spor mezi politickými postoji, hodnotami, idejemi, ideologiemi a programy mezi politickými stranami, hnutími a skupinami voličů. A spory jsou to, co podle Vlachové potvrzuje demokracii. Levice a pravice tak mizejí jedině tehdy, je-li země v občanské válce či ovládána nedemokratickým režimem.¹⁵⁷

Pro Jiřího Dientsbiera představovaly pojmy problém zejména, pokud se používaly pro popis politického spektra bez jejich jasného vymezení. Upozornil také, že promítnout politické ideje do praktické politiky bylo a zůstane komplikované. Nejradyji by pojmy z politiky odstranil, avšak byl si vědom, že to není možné, a proto požadoval jejich nový srozumitelný obsah, který by řešil jak realizovat určité ideje, neboť sociální citlivost spojená s demokracií je v současné době vlastní všem demokratickým stranám. Proti užívání levice a pravice byl i na základě uzavřené tzv. opoziční smlouvy v ČR v roce 1998¹⁵⁸, která smazala konfliktní linii levice a pravice.¹⁵⁹

Jestliže v roce 1996 Jiří Pehe konstatoval, že se v České republice konsoliduje levice a pravice, pak o deset let později, v roce 2006, pojmy kritizuje a označuje je za matoucí. Důvodem je poznání, že levicové strany některých evropských zemí zastávají prosazování výrazných reforem¹⁶⁰ a naopak pravicové strany nutné reformy

¹⁵⁶ Fiala, Petr. Nová politika a postmaterialistická změna hodnot. *Proglas*, 1996. s. 9–11.

¹⁵⁷ Vlachová, Klára (2001). Levice a pravice: prázdné pojmy, se kterými se zbytečně „haraší“, nebo něco víc? *Revue proglas*. 20. 9. 2001 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1111/levice-a-pravice>, 20. března 2012).

¹⁵⁸ Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou platná v letech 1998-2002. Byla uzavřena po předčasných volbách do Poslanecké sněmovny kvůli problémům se sestavením vlády. ČSSD získala 32,31% a ODS 27,74%. Třetí skončila KSČM s 11,03%. Na opoziční smlouvu negativně reagovaly ostatní strany a utvořila se různá kritická hnutí, která reagovala obecně na společenskou situaci. Např. hnutí Impuls 99 poukazoval na znepokojivý stav České republiky. Mluvčími: Tomáš Halík, Jiří Pehe a Jana Šmídová. Propagovali evropskou integraci a změnu ve společenském a ekonomickém životě. Hnutí Děkujeme, odejděte - Iniciativa lidí, kteří v listopadu 1989 vydali stejnou výzvu tehdejšímu politikům, aktuálně reagovali zejména na politické odmítnutí Impulsu 99. V roce 2001 došlo ke zvolení Vladimíra Špidly na post předsedy ČSSD. Pod jeho vedením se začala ČSSD odvracet od ODS.

¹⁵⁹ Dientsbier, Jiří (2001). Pravice co to je. *Oficiální stránky Jiřího Dientsbiera*. 6. 3. 2001 (<http://jiri.dienstbier.cz/cz/komentare/domaci/pravice-co-to-je/>, 20. března 2012).

¹⁶⁰ Jmenovitě uvádí např. Itálii a její volby v dubnu 2006, kdy zvítězila levicová strana Jednota či Německo, kde levicové strany začaly provádět výrazné reformy, dále Maďarsko a Francii.

odkládají.¹⁶¹ Dochází tak k závěru, že jak pravicové strany, tak i levicové strany vyvlastnily liberální agendu a posunuly se do středu pravolevé linie. Sociálně-demokratické strany, které byly v 19. století protikapitalistické, nyní ve století 21. obhajují globalizaci, což je dle Peheho v podstatě globální kapitalismus. A naopak na krajní pravici došlo k posunu, neboť vlivem globalizace a multikulturalismu převzaly některé konzervativní strany více nacionálních požadavků – kritika multikulturalismu a přistěhovalectví.¹⁶² Namísto užívání pojmů levice a pravice by Pehe viděl za vhodnější užívat v Evropě pojmy příznačné pro politiku Spojených států – liberalismus (reprezentován v USA Demokratickou stranou) a konzervatismus (reprezentován Republikánskou stranou).¹⁶³ Liberální levice v Evropě i v USA „je vesměs otevřená „moderním“ idejím, jako je registrované partnerství, větší práva žen či tolerance k imigrantům, zatímco pravice je v těchto oblastech zdrženlivá. A za cenu určitého zjednodušení je též možné tvrdit, že zatímco liberální levice je otevřená nadnárodní integraci, pravice – jak za oceánem, tak Evropě – je oporná.“¹⁶⁴ Do popředí se tak dostávají spíše sociální a morální témata a naopak rozlišení levice a pravice dle ekonomické filosofie ustupuje do pozadí, neboť ekonomické reformy může zavádět jak liberální levice, tak konzervativní pravice a naopak mohou politické strany obou směrů zemi zadlužovat a oddalovat potřebné reformy.¹⁶⁵ Podle něj politické strany obou politických spekter v současné době praktikují v ekonomické filosofii tzv. třetí cestu.¹⁶⁶ Posun v postkomunistických zemích nastal v době, kdy se ucházely o členství v Evropské unii. V rámci členství budou politické strany nuceny řešit problémy věcně a neideologicky v rámci mezinárodní spolupráce.¹⁶⁷

¹⁶¹ Uvádí příklad Francie.

¹⁶² Doplnuje, že jsou stále určitá specifika. Jako např. křesťansko-demokratická pravice, která je více proevropská než nenáboženské pravicové strany.

¹⁶³ Pehe, Jiří (2006). Právce a levice? Matoucí pojmy. *Hospodářské noviny*. 2. května. 2006 (<http://www.pehe.cz/zapisnik/2006/pravice-a-levice-matouci-pojmy/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012) a Pehe, Jiří (2006). Má liberalismus v České republice šanci?. *Literární noviny*. 10. 7. 2006 (<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ma-liberalismus-v-ceske-republice-sanci/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁶⁴ Pehe, Jiří (2006). Má liberalismus v České republice šanci?. *Literární noviny*. 10. července 2006 (<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ma-liberalismus-v-ceske-republice-sanci/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁶⁵ Pehe Jiří (2006). Právce a levice? Matoucí pojmy. *Hospodářské noviny*. 2. května 2006 (<http://www.pehe.cz/zapisnik/2006/pravice-a-levice-matouci-pojmy/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁶⁶ Pehe, Jiří (2001). Pravost pravice versus realita. *Lidové noviny*. 23. března 2001 (<http://www.pehe.cz/clanky/2001/pravost-pravice-versus-realita/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

¹⁶⁷ Pehe, Jiří (2001). Pravost pravice versus realita. *Lidové noviny*. 23. března 2001 (<http://www.pehe.cz/clanky/2001/pravost-pravice-versus-realita/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

Sociolog Jan Keller staví svou obhajobu na obdobné kritice, jako má Jiří Pehe. Především, že názorové rozdíly v politice se stírají a zejména ty socioekonomické. Pokud bychom z takové kritiky vycházeli a zavrhlí dělení politiky na levice a pravici, ztratila by se nám jasná představa, k čemu politika vlastně je, neboť by mizel samotný konflikt. Jan Keller souhlasí, že pojmy levice a pravice nemají v politice své místo, pokud peníze, pracovní místa, podpora v kritických sociálních situacích nejsou pro většinu společnosti již příliš důležité. Avšak jak ukazuje současná společenská situace, která se začala projevovat již v 90. letech „[p]rávě v ekonomicky nejúspěšnějších zemích dochází k relativnímu ústupu ve vnímání závažnosti problémů ekologických, avšak k o to prudšímu nástupu problémů sociálních.“¹⁶⁸ Poukazuje na problém dnešní globalizované společnosti – neustále se prohlubující nerovnosti – a dodává: „[p]okud tedy snad skutečně lze mluvit o jakémsi stírání rozdílů mezi pravíci a levíci, pak jen v tom ohledu, že oba ideové směry jsou vůči těmto novým celoplanetárním tendencím vcelku srovnatelně bezmocné.“¹⁶⁹

¹⁶⁸ Keller, J. (2006). Má ještě smysl hovořit o pravici a levici? *Právo*. s. 4.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 4.

6. Závěr

Předkládaná bakalářská práce na téma Protiklad levice a pravice jako určující konfliktní linie v moderní evropské politice se snaží z teoretického hlediska objasnit význam pojmů levice a pravice a obhájit jejich smysl užívání v moderní evropské politice. Pojmy mají z historického hlediska více jak dvousetletou tradici. Utvořily se v době, která iniciovala vznik občanské společnosti a do dalších evropských zemí se rozšířily se vznikem moderních politických stran a demokratických institucí. Podle politologů Arenda Lijpharta, Maurice Duvergera či Giovanniho Sartoriho se v moderních stranických systémech nachází více konfliktních linií. Sartori je pak toho názoru, že záleží na tom, jaký konflikt má pro voliče největší význam. Pokud je dominantnější například socioekonomická problematika nad problematikou klerikální, mohou získávat křesťanskodemokratické strany i nekřesťanské voliče. Chce-li tedy politická strana ve volbách zvítězit, pak musí jít do volební soutěže v konfliktní linii, která je v dané společnosti prioritní.¹⁷⁰ Jak dále Sartori uvedl, problémem pojmů levice a pravice je jejich sémantické neukotvení, které umožňuje pojmy užívat prakticky ke všem konfliktům, jež se v politice odehrávají. Avšak to je chybné. Politologové Stein Rokkan, Andrzej Antoszewski, Arend Lijphart, Michael Gallagher, Michael Laver, Peter Mair, Maurice Duverger, Giovanni Sartori, Norberto Bobbio, Anthony Giddens, Vít Hloušek, Lubomír Kopeček, Miroslav Novák, Petr Fiala či sociologové Jan Keller a Klára Vlachová se shodují, že pojmy levice a pravice mají v současné politice své místo a přiřkládají jim socioekonomický význam. Anthony Giddens k tomu dodává, že „[p]roblém nerovnosti mezi lidmi a národy našeho světa ve vší své závažnosti a nesnesitelnosti přetrvává.“¹⁷¹

Kritikové pojmům levice a pravice vytykají jejich proměnlivost v průběhu dějin. Pravdou je, že konflikty se v průběhu dějin, co se pojmy užívají, měnily. Avšak od počátku vstupu pojmů do politiky, respektive od zasedání Generálních stavů, je pro levici společná snaha po sociální rovnosti. Dosvědčuje to přijatá Deklarace práv člověka a občana v době Velké francouzské revoluce i současní levicově orientovaní lidé, jimž jde také o rovnost, což je spojováno zejména se sociální a ekonomickou oblastí, protože každý občan má mít podle nich například stejnou šanci na vzdělání či dostupnou lékařskou péči. Pravice poté na tyto požadavky reaguje obvykle opačně,

¹⁷⁰ Sartori, G. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. s. 345–346.

¹⁷¹ Giddens, A. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. s. 105.

čímž se hodí označit ji jako zastánkyni společenské nerovnosti, neboť člověk – občan – by se měl o svůj život postarat co nejvíce sám. Po vstupu socialismu do politiky počátkem 20. století došlo podle Duvergerova označení k vývoji doleva, kdy se na konfliktní ose pravice – levice v otázkách sociálních a ekonomických posunul liberalismus vpravo a vlevo se umístil socialismus. Konzervatismus však na významu neztratil. Spolu s liberalismem utvořily druhou konfliktní linii, a to ve společenských otázkách (jak upřesňuje Miroslav Novák, v kulturních otázkách v sociologickém slova smyslu), kde se na pravici nachází konzervatismus, hájící nadále spíše tradiční společnost, a na levíci liberalismus přijímající společenské změny vesměs bez odporu, respektive jako součást společenského vývoje. Tato dvojrozměrnost tak koresponduje s historickým vývojem v 19. století.¹⁷² V současné době existují politické strany, které v ekonomické oblasti obhajují liberalismus a ve společenské oblasti konzervatismus. Takové strany se obecně označují za liberálně-konzervativní.

Kritikové dále upozorňují, že socioekonomické diskuze jsou nahrazovány postmateriálními debatami či že obě strany konfliktu prosazují tzv. třetí cestu. Postmateriální hodnoty, které se v politice objevují od přelomu 60. a 70. let 20. století měly rozhodně vliv na nastolování témat v politice. Jednalo se například o ekologickou problematiku, gender problematiku, témata okolo válek a zbrojení či témata věnující se globalizaci. Tato témata měla vliv jednak na reformy existujících politických stran, neboť v současné době nalezneme například problematiku ekologie takřka u většiny politických stran,¹⁷³ dále postmateriální hodnoty utvořily samostatné nové konfliktní linie, které definoval například Arend Lijphart. Jedná se o konfliktní linii

¹⁷² Novák, M. (2010). *Specifická situace české levice po roce 1989*. Bureš, J.; Charvát, J.; Just, P. et al. In: *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 33.

¹⁷³ Nahlédneme-li v současné době např. do programu ČSSD, ekologická problematika je zde několikrát zmíněna. „*Prosazujeme udržitelný hospodářský rozvoj, šetrný k přírodě a k nakládání přírodními zdroji při vědomí odpovědnosti naší generace vůči generacím budoucím. Chceme pěstovat úctu ke všemu živému na této planetě.*“ Dále pak strana doplňuje, že bude usilovat o aktivní ochranu přírody a krajiny, zejména ochranu národních parků, přírodních rezervací a zeleně v krajině, ochranu půdního fondu, jeho využívání musí vycházet z krajinného a územního plánování a musí být pod účinnou technickou i právní kontrolou, dobré hospodaření s lesy a jejich využívání k ekologickým a rekreačním funkcím, ochranu vod, pokračování ve výstavbě čistíren odpadních vod, ekologickou daňovou reformu, ochranu zdrojů surovin, využívání obnovitelných zdrojů, podporu recyklace a využití odpadů, podporu obnovitelných zdrojů energie, podporu hromadné dopravy proti dopravě individuální, preferenci dopravy nákladů pomocí železnice před dopravou silniční. ODS má ve svém programu trochu odlišný náhled: „*Nemůžeme s poukázáním na údajné klimatické změny činit taková opatření v ekonomice, která ji znevýhodní a prodrazí, což by se projevilo především v peněženkách spotřebitelů. V rámci ochrany životního prostředí musíme dělat pouze to, co je rozumné, uměřené a ekonomicky únosné pro občany.*“ ODS dále obecně podporuje ekologicky šetrné postupy, zejména však pro rozvoj ekonomiky. Jedná se o tzv. zelený kapitalismus, což je například výroba nového druhu zboží, vývoj nových technologií, obchodování s emisními limity.

postmaterialistickou a konfliktní linii zahraničně politické orientace. Politické strany konfliktní linie pravice – levice se posunuly do středu linie, neboť se ve stranických systémech objevují strany radikální, ale i strany antisystémové, jako například KSČM v ČR. Avšak nelze obecně přijmout, že tyto středové politické strany prosazují společně tzv. třetí cestu. Středově orientované politické strany jsou takové strany, které přijímají demokratické principy. Přijímají i to, že je zapotřebí zajistit určitou solidaritu mezi bohatými a chudými občany. Jejich postoje se však liší v tom, jak tuto solidaritu zajistit. Z politické praxe se v socioekonomické konfliktní linii v současné době objevuje u levicově orientovaných politiků například myšlenka, že by část výdělku bohatých měla jít na podporu méně bohatým, což naopak pravice odmítá. V současné době jsou například v ČR terčem konfliktů různé postoje k důchodovým či zdravotnickým reformám, k výdajovým škrtům v rámci dalšího nezadlužování státu nebo k privatizacím nemocnic. Stírání pravice a levice nelze doložit ani z další praxe v českém prostředí, když se v roce 1998 uzavřela mezi ODS a ČSSD tzv. opoziční smlouva.¹⁷⁴ Aktuálnost konfliktní linie levice – pravice dokládá i současná mezinárodní situace, kde se prohlubují rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, dále jsou důkazem i sociální nepokoje, které se objevují ve Spojených státech a Evropě v posledních letech, spojené s krizí, jež se pojmenovává jako ekonomická, finanční či dluhová. Krize poskytuje silné argumenty kritikům, jež se dovolávají po změně současného systému kapitalismu, respektive po jeho schopnosti reagovat na aktuální problémy. Martin Wolf, bývalý člen britské bankovní komise, například tvrdí, že bez solidarity nebude kapitalistický systém fungovat a budou se množit protesty nespokojených. Navrhuje podporovat pracovní místa pro méně kvalifikované či veřejné financování vyššího vzdělání. Řešením může být také zdanění bohatých. *„Při hledání odpovědi, jak dostat kapitalismus z problémů, je třeba oprostít se od striktně pravolevého vidění světa; obě extrémní cesty jako obvykle nevedou k cíli a vhodným řešením je kompromis. Ani sebezarytější zastávce liberalismu nemůže popřít, že bankovní systém na Západě má problém, se kterým se bez zásahu „shora“ sám*

¹⁷⁴ Před volbami byly politické strany ODS a ČSSD tradičně nesmiřitelné. Uzavření tzv. opoziční smlouvy bylo překvapující. Avšak motivem uzavření smlouvy byla převážně snaha pozměnit Ústavu, jež by oběma největším parlamentním stranám zajistila monopol v politice. Opoziční smlouva vydržela čtyři roky. Za tu dobu se velká koalice pokusila o změnu volebního zákona, změnu pravomoci prezidenta, omezit nezávislost centrální banky atd. Veřejnost, prezident Václav Havel, Ústavní soud či horní komora parlamentu zásahům dokázali zamezit. Velká koalice tedy nebyla utvořena motivem společného socioekonomického řešení například v podobě třetí cesty.

nevyrovná.¹⁷⁵ Myšlenky tzv. třetí cesty jsou tedy aktuální, avšak nelze přijmout, že by se například současná česká politika nacházela mimo konflikt levice – pravice. Jiří Pehe pojmy v současné době neuznává, jak bylo uvedeno v kapitole 5.3.4. 21. století – nejnovější reflexe, avšak je důležité doplnit, že je sám pro popis politické situace v ČR nadále používá.¹⁷⁶

Nahlížíme-li na konfliktní linii levice-pravice z hlediska ideologií, měli bychom zachovat všechny ideologie, jež byly vyobrazeny v podkovitém spektru.¹⁷⁷ Socialismus v marxisticko-leninském vzoru sice nemá v západním světě své parlamentní zastoupení, ale ze socialismu nadále vycházejí sociálně demokratické strany či takové strany, jež upřednostňují solidaritu a rovnost podmínek pro každého. Socialismus, respektive komunismus bychom neměli opomíjet ani proto, že například ČR má v Poslanecké sněmovně přes dvacet let nereformovanou komunistickou stranu, která své ideologické zařazení projevila v nedávné době, když předseda strany KSČM Vojtěch Filip kondoloval KLDK po smrti jejího vůdce Kim Čong Ila.¹⁷⁸ Ideologie, jež moderní společnost zažila a nyní jsou potlačené, by neměly být z veřejného života vymazány. Naopak by měly být stále na očích, neboť není nic ideologičtějšího, než si myslet, že není možné jejich navrácení. Naopak extrémistické strany, které jsou umísťovány na okraje pravo-levé konfliktní linie jasně ukazují, že své ideje čerpají právě z utlumených ideologií.

Používání pojmů levice a pravice je zjednodušující, avšak pro potřeby občanů – voličů, kteří se odborně politikou spíše nezabývají, jsou právě proto důležité. Důležité je také jejich jasné vymezení, než se začnou aplikovat pro popis (rozuměj ekonomické pojetí, či společenské pojetí). Určitý problém v užívání pojmů levice a pravice však způsobuje možný rozkol mezi politickou teorií a praxí. Ideje a programy politických stran je jedna část a jejich skutečné naplňování je druhá část politiky. Pro správné používání pojmů levice a pravice je tak zapotřebí i zkoumání idejí a programů jednotlivých politických stran vybraného stranického systému, neboť pravo-levé

¹⁷⁵ Němec, Jan (2012). Kapitalismus na smrtelné posteli. *Ekonom*. 8/2012, s. 10–12.

¹⁷⁶ Například články: článek z roku 2010 uveřejněný v Deníku Referendum pod názvem Levice stojí a padá s otázkou sociálního státu, v témže roce i deníku článek Vítězství pravice je povolební mýtus či například v roce 2010 v deníku Právo Jak pravice slavně zvítězila nad komunisty. Obsahy článků či více článků s tematikou pravice a levice jsou dostupné z osobních stránek Jiřího Pehe www.pehe.cz.

¹⁷⁷ Viz Obrázek 5: Podkovité spektrum politických ideologií.

¹⁷⁸ Kim Čong Il zemřel 17. prosince 2011. Jako předseda strany KSČM odeslal Vojtěch Filip jménem strany KSČM soustrastnou kondolenci KLDK, ve které uvedl, že jeho práce, jež byla obětavá pro blaho korejského lidu, si vážil.

chápání stranického prostoru je bohužel nejčastěji vystavěno na povrchním usuzování politických stran, nežli na výzkumu jednotlivých politických stran, čímž stranicko-politický prostor nemusí odpovídat skutečnému stavu.¹⁷⁹ Proto doporučuji ještě další zkoumání v kontextu pojmů levice a pravice, která by reflektovala zejména empirické výzkumy a komparace. Výzkumy by se měly věnovat přinejmenším parlamentním politickým stranám vybraného stranického systému, na kterých by se zjišťovalo a ověřovalo, zda jejich ideje, programy a praktická politika odpovídají socioekonomické konfliktní linii. Pokud by výzkumy potvrdily, že politické strany se střetávají zejména v socioekonomické tématice, bylo by možné podrobněji vysvětlit obsahový význam pojmů levice a pravice. Doporučuji dále prozkoumat užívání pojmů levice a pravice v médiích, neboť pojmy se neužívají pouze pro popis, ale i možné hodnocení politiky (respektive politických stran) a zjistit, zda média pojmy chápou tak, jak zde byly vysvětleny a korespondují s výzkumem politických stran daného stranického systému. V neposlední řadě navrhuji provést sociologické výzkumy, či dosavadní výzkumy prozkoumat (neboť výzkumů, jež se věnují sebeorientaci občana – voliče – na základě pravolevé konfliktní linie bylo provedeno poměrně dost) a opět zjistit, zda korespondují s obsahovým významem, jenž je pro konkrétní stranický systém na základě výzkumu politických stran charakteristický.

Předložená bakalářská práce dokládá, že konfliktní linie levice – pravice svůj význam v politice má a že je můžeme zjednodušeně v socioekonomickém pojetí použít (levice hájí rovnost, pravice spíše nerovnost). Chceme-li však pojmy užívat přesně v konkrétním stranickém systému, je zapotřebí zapojit i empirické výzkumy, které by odhalily jejich jasný – aktuální – obsahový význam a také to, jak jim veřejnost či média rozumějí.

¹⁷⁹ Fiala, P.; Strmiska, M. *Teorie politických stran*. s. 114.

7. Seznam zdrojů

Biblií svatá: Podle původního vydání kralického z let 1579-1593. Kutná Hora : Česká biblická práce, 1942. Bez ISBN.

Bobbio, Norberto. *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény.* Brno : CDK, 2003. ISBN: 80-7325-012-8.

Bureš, Jan; Charvát, Jakub; Just, Petr et al. *Levice v České republice a na Slovensku 1989–2009.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN: 978-80-7380-294-3.

Cabada, Ladislav; Šanc, David. *Český stranický systém ve 20. století.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 80-86898-50-4.

Červenka, Jan (2006). Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In: Kunštát, Daniel ed. *České veřejné mínění: výzkum teoretické souvislosti.* Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN: 80-7330-081-8. s. 115–138.

Duverger, Maurice. *Les partis politiques.* Paris : Armand Colin, 1951. Bez ISBN.

Fajmon, Hynek; Joch, Roman. *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan.* Petr Kopecký, 2010. ISBN: 978-80-903182-1-2.

Fiala, Petr. Nová politika a postmaterialistická změna hodnot. *Proglas*, 1996. Vol. 7. No. 5/6. ISSN: 0862-6731.

Fiala, Petr; Strmiska, Maxmilián. *Teorie politických stran.* Brno : Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal, 2009. ISBN: 978-80-87029-71-8.

Fidelius, Petr. Pravice versus levice: problémy s identitou. *Přítomnost*, 1991. Vol. 2. No 5. ISSN: 1213-0133.

Gallagher, Michael; Laver, Michael; Mair, Peter. *Representative Government in Modern Europe.* London : McGraw-Hill. 2001. ISBN: 978-0-07-712967-5.

Giddens, Anthony. *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie.* Praha : Mladá Fronta, 2001. ISBN: 80-204-0906-8.

Heywood, Andrew. *Politické ideologie.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN: 978-80-7380-137-3.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (eds.). *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN: 978-80-210-4249-0.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005. Bez ISBN.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha : Grada Publishing, 2010. ISBN: 978-80-247-3192-6.

Huntová, Lynn. *Francouzská revoluce : Politika, kultura, třída*. Brno : CDK, 2007. ISBN: 978-80-7325-119-2.

Keller, Jan (2006). Má ještě smysl hovořit o pravici a levici? *Právo*. Vol. 16. No. 179. ISSN: 1211-2119.

Klaus, Václav. *O tvář zítřka*. Praha : Pražská imaginace, 1991. ISBN: 80-7110-035-8.

Michelet, Jules. *Francouzská revoluce*. Praha : ODEON, 1989. ISBN: 80-207-00935.

Müller, Adolf. *Úvod do vědy o politice*. Praha : Lunarion, 1991. Bez ISBN.

Murois, André. *Dějiny Francie*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN: 80-7106-098.

Němec, Jan (2012). Kapitalismus na smrtelné posteli. *Ekonom*. 8/2012, s. 10–12. ISSN: 1210-0714.

Nisbet, Robert. *Politický konzervatismus: sen a realita*. Voznice: LEDA, 2011, ISBN: 978-80-7335-259-2.

Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN: 80-858550-22-2.

Oyugi, Edward (2010). *Hospodářská krize – čas pro nový sociální úděl*. In: Social Watch. *Po pádu: Čas na změnu*. Praha : Ekumenická Akademie Praha, 2010. ISBN: 978-80-904405-4-8. s. 13–15.

Sartori, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno : CDK, 2005. ISBN: 80-7325-062-4.

Tocqueville, Alexis de. *Starý režim revoluce*. Praha : ACADEMIA, 2003. ISBN: 80-200-0980-9.

Tožička, Tomáš. *Příliš vzdálené cíle: Rozvojové cíle tisíciletí, manuál globálního vzdělávání*. Praha : EDUCON, 2009. Bez ISBN.

Uhde, Milan. Levice a pravice. *Telegraf*. 1992. Vol. 1. No. 93. ISSN: 1210-0846.

Vlachová, Klára. Je voličská levice levicová a pravice pravicová? *Slovo*, 1997. Vol. 89. No. 173. ISSN: 1211-6416.

Volný, Zdeněk ed. *Toulky minulostí světa 10*. Praha : VIA FACTI, 2008. ISBN: 978-80-904103-0-5.

Vinopal, Jiří. *Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace*. Praha : Sociologický ústav AV Praha, 2006. Bez ISBN.

Elektronické zdroje:

Česká rozvojová agentura. *Rozvojové cíle tisíciletí* (<http://www.czda.cz/rozvojova-spoluprace/rozvojove-cile-tisicileti-.htm>, 1. března 2012).

Česká strana sociálně demokratická. *Hodnoty, cíle a principy ČSSD* (<http://www.cssd.cz/program/hodnoty-cile-a-principy-cssd/>, 16. března 2012)

Dientsbier, Jiří (2001). Právce co to je. *Oficiální stránky Jiřího Dientsbiera*. 6. března 2001 (<http://jiri.dientsbier.cz/cz/komentare/domaci/pravice-co-to-je/>, 20. března 2012).

Joch, Roman (1996). Levice a pravice: tři pojednání. *Občanský institut*. (<http://www.obcinst.cz/cs/LEVICE-A-PRAVICE-c577/>, 20. března 2012).

Kopeček, Lubomír (2002). Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy. *Středoevropské politické studie*. (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34>, 20. ledna 2012).

Mann, Leopold (2009). Učící se církve - Vstoupil na nebesa a sedí po pravici boží. *Oficiální stránky blanenských farností*. 15. září 2009 (<http://www.kostely.bk.cz/2009/05/19/ucici-se-cirkev-vstoupil-na-nebesa-a-sedi-po-pravici-bozi-2152009>, 16. září 2011).

Muzéo Collection. *Ouverture des Etats généraux. 5 mai 1789* (http://www.muzeocollection.com/fr/reproduction-tableau/o502763-ouverture-etats-generaux-5-mai-1789-helman-isidore-stanislas.html?decouv_mocl_id=6735, 6. října 2011).

Občanská demokratická strana. *Programová témata – životní prostředí* (<http://www.ods.cz/programova-temata/zivotni-prostredi>, 16. března 2012).

Pehe Jiří (2006). Má liberalismus v České republice šanci?. *Literární noviny*. 10. července 2006 (<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ma-liberalismus-v-ceske-republice-sanci/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

Pehe Jiří (2006). Pravice a levice? Matoucí pojmy. *Hospodářské noviny*. 2. května 2006 (<http://www.pehe.cz/zapisnik/2006/pravice-a-levice-matouci-pojmy/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

Pehe, Jiří (1996). Pravo a levo. *Lidové noviny*. 20. září 1996 (<http://www.pehe.cz/clanky/1996/pravo-a-levo/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

Pehe, Jiří (2001). Pravost pravice versus realita. *Lidové noviny*. 23. března 2001 (<http://www.pehe.cz/clanky/2001/pravost-pravice-versus-realita/?searchterm=pravice%20a%20levice>, 15. ledna 2012).

Stojarová, Veronika (2003). Teorie Steina Rokkana a její použití v postsocialistických zemích jihovýchodní Evropy. *Středoevropské politické studie*. (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=14>, 20. ledna 2012).

Strany a volby. *Stranické rodiny* (<http://www.stranyavolby.cz/cs/stranicke-rodiny/?monthOffset=373>, 2. dubna 2012).

Vlachová, Klára (2001). Levice a pravice: prázdné pojmy, se kterými se zbytečně „haraší“, nebo něco víc? *Revue proglas*. 20. září 2001 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1111/levice-a-pravice>, 20. března 2012).

Slovníky:

Blackwellova encyklopedie politického myšlení. Brno : nakl. Barrister & Principal, 2000. ISBN: 80-85947-56-0.

Jandourek, Jan. *Sociologický slovník.* Praha : Portál, 2001. ISBN: 80-7178-535-0.

Scruton, Roger. *Slovník politického myšlení.* Brno : Atlantis, 1999. ISBN: 80-7108-184-1.

Skřivan, Aleš. *Lexikon světových dějin 1492-1914.* Praha : Aleš Skřivan ml., 2002. ISBN: 80-86493-06-7.

WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex>, 16. 10. 2011).

8. Résumé

The political terms left-wing and right-wing originates from the French Revolution during the convocation of the States General on May 5th, 1789 in Versailles. The right-wing representing the deputies of the privileged estates sat to the right of the King Louis XVI chair, whilst the left-wing was represented by the Third Estate. Although the terms left-wing and right-wing were established according to the seating plan, the deputies of the Third Estate had several ideas to enhance. There were negotiated the principles of equality, citizenship and inalienable rights. After all, it was partially managed by publishing of The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen (*La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*). In France, the seating plan was fixed during the period called „July monarchy“ and entered the other European countries during democratizing reforms at the turn of the 20th century. The political parties based upon the „classic ideologies“ such as liberalism, conservatism and socialism arose at that time. The different point of view on the philosophy of economics started being the main conflict among the political parties, because left-wing enforced on the social equality, whilst right-wing on the civic inequality.

The totalitarian ideologies such as communism and fascism influenced the cleavage of left-wing and right-wing. In 1945, the psychologist Hans Eysenck developed a left-right axis dimension. The horizontal axis shows the left-and-right-wing, the vertical axis shows the democratic and undemocratic attitudes. Another scheme called „Horseshoe“ had been considered to depict the totalitarian regimes tending closer to each other. During the second half of the 20th century new ideas called „post-modern“ entered politics. The so-called classic ideologies come alive (such as neoconservatism and the New Left) as well. In the 1970s Giovanni Sartori pointed out that the description of the political spectrum or of the conflicts between terms of left-wing and right-wing were simplified, nevertheless well sufficient for the citizen – the elector. The term Third Way (Centrism) by Anthony Giddens in the 1990s refers to reconcile right-wing and left-wing politics by advocating a varying synthesis of right-wing economic and left-wing social policies.

When communist regimes across Eastern Europe and the U.S.S.R. fell in 1989, the cleavage left-wing and right-wing was challenged as much as possible. Socialism, the pillar of left-wing, fell. The world started being interconnected and the modern market was perceived as a mechanism getting over all economic and social problems.

However, the globalization formed the great imbalance between the countries of the “North” and the “South“. In the international context the right-wing protects the market of the reach and constantly developing world, whilst the left-wing endeavours to protect the global justice and responsibility. Nevertheless, we can find the solidarity on the right-wing too, but it’s impossible to distribute it in a blanket manner. Nowadays, the issue is not *what* each party to an action should do, yet *how*.

Dwelling on the antisystem parties (authoritarian, totalitarian), all democratic parties move to the midst of the cleavage. Thus we are talking about the centre-left and centre-right. Although these terms were challenged by the end of communism, they are still used by politicians, media, specialists and citizens. The simplified scheme of right-wing and left-wing is better applied to the countries more culturally homogenous such as the Czech Republic. The cleavage of right-wing and left-wing is possible to use in two dimensions – the economic dimension deals with social-democratic attitude (left-wing) and liberal attitude (right-wing attitude), the social dimension deals with the liberal attitude (left-wing) and the conservative one (right-wing). The important criterion distinguishing left-wing and right-wing is the socio-economic point of view, which is linked with the social equality and inequality, market, state, social changes and stability.

It is necessary to explain the terms well, to use them clearly. It is significant to emphasize to distinguish the theory from the practice in politics. If someone advocates that socio-economic point of view is out of great importance and the postmodern values rise up, it is necessary to point out the current state of society, the deepened social differences, financial crisis and increasing civil contentment proving the importance of socio-economic subjects.

Přílohy

Příloha č. 1

Zjednodušené schéma Steina Rokkana a jeho cleavages

(upraveno autorkou)

průmyslová revoluce		národní revoluce		bolševická revoluce	
<i>Dimenze</i>		<i>dimenze</i>		<i>dimenze</i>	
funkční	Teritoriální	funkční	teritoriální	funkční	teritoriální
vlastníci	město	církev	centrum	minimalisté	stát
<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>
pracující	vesnice	stát	periferie	maximalisté	občanská společnost
strany buržoazní	-	strany křesťanské	strany centralistické	strany liberální	strany totalitní
strany dělnické	strany agrární	strany sekularistické	strany autonomistické	strany sociální	strany demokratické

Zdroj: Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 40 a 106.

Modifikované paradigma šesti štěpení (upraveno autorkou)

průmyslová revoluce		národní revoluce		totalitní revoluce	
<i>dimenze</i>		<i>dimenze</i>		<i>dimenze</i>	
funkční	teritoriální	funkční	teritoriální	funkční	teritoriální
vlastníci	město	církev	centrum	stát	domácí
<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>	<i>versus</i>
pracující	vesnice	stát	periferie	občanská společnost	mezinárodní
strany buržoazní	-	strany křesťanské	strany centralistické	strany totalitní, autoritářské	-
strany dělnické	strany agrární	strany sekularistické	strany autonomistické	strany demokratické	-

Zdroj: Novák, M. *Systémy politických stran*, s. 40 a 109.

Příloha č. 2

Rozvojové cíle tisíciletí

Na následujících osmi cílech a jejich naplnění do roku 2015 se shodlo 191 států světa, respektive zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN v září 2000 v New Yorku.¹⁸⁰

Cíl 1: odstranit extrémní chudobu a hlad

- snížit na polovinu počet lidí žijících za méně než jeden dolar na den
- snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem

Cíl 2: dosáhnout základního vzdělání pro všechny

- zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu

Cíl 3: prosazovat rovnost mužů a žen a posílit roli žen ve společnosti

- odstranit nerovnost pohlaví v základním a středním školství do roku 2005 a na všech úrovních vzdělávání do roku 2015

Cíl 4: snížit dětskou úmrtnost

- snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do pěti let

Cíl 5: zlepšit zdraví matek

- snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti

Cíl 6: bojovat s HIV/ AIDS, malárií a dalšími nemocemi

- zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS
- zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných nemocí

Cíl 7: zajistit udržitelný stav životního prostředí

- integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů
- snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně
- dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů)

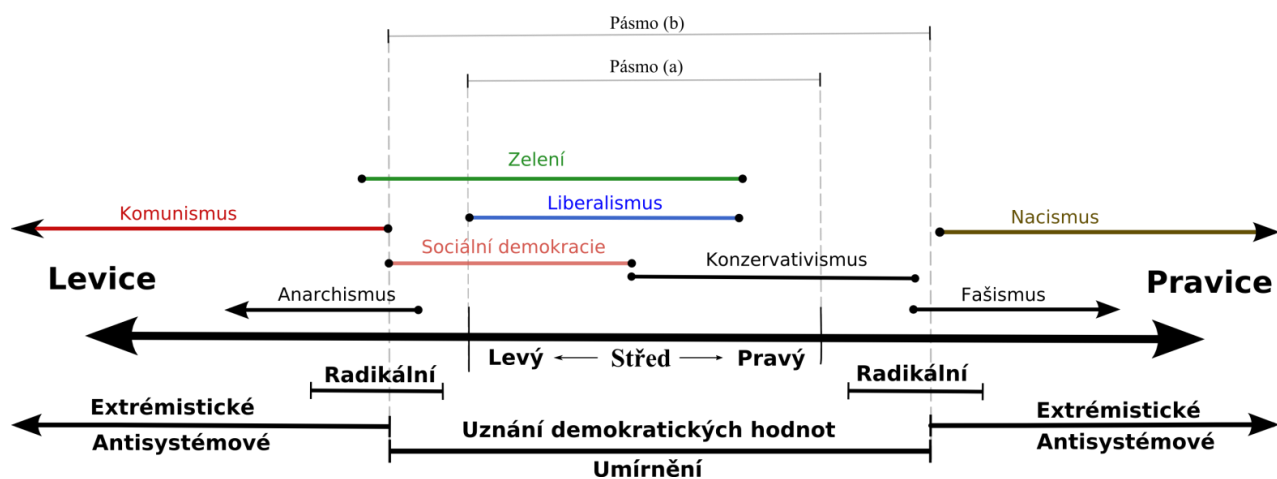
¹⁸⁰ Rozvojové cíle tisíciletí byly staženy z: Česká rozvojová agentura. *Rozvojové cíle tisíciletí* (<http://www.czda.cz/rozvojova-spoluprace/rozvojove-cile-tisicileti-.dszhtm>, 1. března 2012).

Cíl 8: budovat světové partnerství pro rozvoj

- dále rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na jasných pravidlech, předvídatelnosti a absenci diskriminace (včetně závazku usilovat o dobré vládnutí, rozvoj a snižování chudoby, a to na národní i mezinárodní úrovni)
- řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (přístup na trh pro vývoz z těchto zemí bez zatížení cly a dovozními kvótami; odpuštění dluhů pro nejvíce zadlužené země a zrušení oficiálního bilaterálního dluhu; štedřejší poskytování oficiální rozvojové pomoci zemím, které se zavázaly ke snížení chudoby atd.)
- řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států
- komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s cílem zajistit dlouhodobou udržitelnost dluhu u zadlužených zemí
- ve spolupráci s rozvojovými zeměmi vytvořit a realizovat strategie směřující k zajištění slušné a produktivní práce pro mladé lidi
- ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích
- ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti

Příloha č. 3

Umírnění a extrémisté, schémata rozdělení pravolevého spektra

Zdroj: WebHumanita.cz. Tematický slovník pojmů pro společenskovední předměty. Levice a pravice (<http://www.webhumanita.cz/?a=lex&rid=130>, 20. února 2012).

Seznam zkratk

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

EHS – Evropské hospodářské společenství

EP – Evropský parlament

ES – Evropské společenství

EU – Evropská unie

HND – hrubý národní důchod

KDS – Křesťanskodemokratická strana

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československé strany lidové

KLDR - Korejská lidově demokratická republika

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MMF – Mezinárodní měnový fond

NAFTA – North American Free Trade Agreement, *Severoamerická dohoda o volném obchodu*

NATO – North Atlantic Treaty Organization, *Severoatlantická aliance*

ODA – Občanská demokratická aliance

ODS – Občanská demokratická strana

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development, *Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj*

OF – Občanské fórum

SPR-RSČ – Sdružení pro republiku-Republikánské strany Československa

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

VPN – Verejnost' proti násiliu, *Veřejnost proti násilí*

WB – World Bank, *Světová banka*

Seznam obrázků

OBRÁZEK 1: ZASEDÁNÍ GENERÁLNÍCH STAVŮ 5. KVĚTNA 1789	18
OBRÁZEK 2: LEVICE A PRAVICE V DOBĚ ÚSTAVODÁRNÉHO SHROMÁŽDĚNÍ	21
OBRÁZEK 3: ZÁKLADNÍ ROZLIŠENÍ LIBERALISMU A KONZERVATISMU V 19. STOLETÍ.....	23
OBRÁZEK 4: VYJÁDŘENÍ LEVICE A PRAVICE VE DVOU OSÁCH	28
OBRÁZEK 5: PODKOVITÉ SPEKTRUM POLITICKÝCH IDEOLOGÍ	29
OBRÁZEK 6: MULTIDIMENZIONÁLNÍ KONFLIKTNÍ PROSTOR PODLE SARTORIHO	41
OBRÁZEK 7: SOUČASNÉ NAHLÍŽENÍ NA LEVICI A PRAVICI.....	42

Seznam tabulek

TABULKA 1: NOVÉ IDEOLOGIE VE 20. STOLETÍ PODLE PŘÍSTUPU A. HEYWOODA	31
TABULKA 2: ROZLIŠENÍ KLASICKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE A NEOLIBERALISMU.....	33
TABULKA 3: HODNOTY UZNÁVANÉ TŘETÍ CESTOU	35
TABULKA 4: HLAVNÍ KONFLIKTNÍ LINIE TRANSFORMACE	46